

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Л.В. Перевалова, О.В. Гаєвая, Г.М. Гаряєва

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Навчально-методичний посібник
для студентів денної і заочної
форми навчання усіх спеціальностей

Харків

2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Л.В. Перевалова, О.В. Гаєвая, Г.М. Гаряєва

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Навчально-методичний посібник
для студентів денної і заочної
форми навчання усіх спеціальностей

Затверджено
редакційно-видавничою
радою університету,
протокол № 2 від 25.06.2020 р.

Харків
НТУ «ХПІ»
2020

УДК 34 : 339

П 27

Рецензенти:

А.Я. Трагнюк, к.ю.н., доцент, доцент кафедри Право ЄС, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

О.В. Маноїленко, д.е.н., професор, директор Навчально-наукового інституту економіки, менеджменту і міжнародного бізнесу, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Рекомендовано редакційно-видавничою радою НТУ «ХПІ» як навчально-методичний посібник для студентів денної і заочної форм навчання усіх спеціальностей, протокол № 2, від 25.06.2020 р.

Перевалова Л.В.

П 68 Правове регулювання внутрішнього ринку Європейського Союзу : навч.-метод. посіб. / Л.В. Перевалова, О.В. Гаєвая, Г.М. Гаряєва. Харків : ФОП Панов А.М., 2020. 70 с.

ISBN

Навчально-методичний посібник підготовлено відповідно до курсу «Правове регулювання внутрішнього ринку ЄС». Він містить програму курсу теми даного курсу, плани семінарських занять, завдання для самостійної роботи студентів, варіанти контрольних робіт, запитання до іспиту, термінологічний словник, а також список рекомендованої літератури та джерела законодавства для більш ретельного вивчення даної дисципліни.

Посібник буде корисним як для студентів, так і для викладачів.

Бібліогр. Назв 20

УДК 34 : 339

ISBN

©Л.В. Перевалова, О.В. Гаєвая,
Г.М. Гаряєва, 2020

ПЕРЕДМОВА

Прагнення України інтегруватися до Європейського Союзу визначено на державному рівні та знайшло своє закріплення у відповідних законодавчих актах. Європейський вибір є сталим вектором державної політики та руху громадянського суспільства у напрямі повноправного членства України в Європейському Союзі. Перед сучасними фахівцями постають питання, що пов'язані з формуванням і реалізацією зовнішньої та внутрішньої політики нашої держави, розвитком громадянського суспільства в умовах інтеграційних прагнень країни, врахування особливостей соціально-політичного і економічного розвитку українського суспільства, вироблення і впровадження дієвих механізмів реалізації курсу України на європейську інтеграцію. Актуальним на сучасному етапі розвитку держави є підготовка таких спеціалістів, які були б здатні вирішувати складні та багатопланові проблеми, що постають перед державою на шляху інтеграції до Європейського Союзу, а це потребує оволодіння теоретичними і практичними знаннями, вміннями і навичками.

Курс навчальної дисципліни «Правове регулювання внутрішнього ринку ЄС» орієнтований на опанування теоретичних знань щодо ключових питань внутрішньої політики Європейського Союзу з метою розвитку здатності аналізувати поточні процеси у європейському внутрішньому ринку, формуванні глибокого та цілісного розуміння механізму регулювання основних свобод внутрішнього ринку ЄС, а також у формуванні практичних навиків правильно використовувати норми права ЄС при розробленні та прийнятті управлінських рішень щодо діяльності суб'єктів господарської діяльності на європейському ринку. В межах курсу здійснюється аналіз нормативних документів, основних інститутів та їх повноважень стосовно економічної політики ЄС, а також перспективи інтеграції України та ЄС.

Навчально-методичний посібник містить програму навчального курсу «Правове регулювання внутрішнього ринку Європейського Союзу», плани семінарських занять, термінологічні завдання, питання для самоконтролю, реферати, завдання для індивідуальної роботи, варіанти контрольних робіт для студентів заочної форми навчання, термінологічний словник, список необхідної літератури.

**ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ
«ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ»**

Модуль 1. Становлення внутрішнього ринку ЄС.

Створення Європейських Співтовариств та Європейського Союзу. Внутрішній ринок ЄС. Історія розвитку європейської ідеї. Правові основи економічної інтеграції ЄС. Положення Договору про Європейське Співтовариство вугілля та сталі (ЄСВС) 1951 р. стосовно економічних пріоритетів Співтовариства. Напрямки економічних відносин, що підлягали врегулюванню за ст. 3 Договору про ЄСВС. Біла книга 1985 р. Рішення Суду ЄС у праві Ф. Коста.

Створення Європейського Союзу. Основні етапи процесу економічної інтеграції. Амстердамські договори і реформування Євросоюзу. Ніццький договір і розширення Євросоюзу. Лісабонські договори і перспективи розвитку Європейського Союзу.

Модуль 2. Система ГАТТ/СОТ і економічне право ЄС. Позиція Суду ЄС з цього питання.

Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ). Створення Світової організації торгівлі (СОТ). Європейський Союз – член СОТ. Україна і ГАТТ/СОТ. Введення високих митних тарифів США та іншими країнами. Скорочення кредитних та інвестиційних потоків, обсягу імпорту та виникнення проблем з ліквідністю. Виникнення валютних блоків: стерлінговий, доларовий, золотий. Відсутній для всіх країн механізм координації й управління. Система економічних міждержавних і фінансових організацій. Спостереження за світовим економічним розвитком, попередження дисбалансів, процес регіональної економічної інтеграції. Створення міжнародних інституцій у фінансових і торговельних сферах, надання країнам у разі потреби всебічної підтримки. Пропозиція США та Великої Британії створити Міжнародну торговельну організацію з метою встановлення правил врегулювання торговельних відносин, вирішення проблем зайнятості, укладання угод з купівлі – продажу товарів, введення обмежувальних практик бізнесу, врегулювання питань, пов'язаних з міжнародними інвестиціями.

Ініціатива США розпочати багатосторонні переговори щодо зниження імпортних тарифів. Пропозиція створити Економічну і соціальну раду ООН(ЕКОСОП), 1946 р.

Завдання ЕКОСОП, зокрема з питань розвитку світової торгівлі, індустріалізації, природних ресурсів, прав людини, становища жінок,

народонаселення, соціального добробуту, науки і техніки, запобігання злочинності тощо.

Скликання Гаванської конференції у 1948 р. Прийняття Генеральної угоди з тарифів і торгівлі, ключового документу регулювання міжнародних господарських торговельних відносин (ГАТТ). Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ).

Модуль 3. Формування єдиного внутрішнього ринку ЄС. Внутрішній ринок ЄС: поняття і принципи.

Договір про функціонування Європейського Союзу. Відображення концепції внутрішнього ринку в засновницькому договорі Співтовариства у Єдиному Європейському Акті 1986 р. Три складових спільного ринку: чотири економічні свободи, напрями діяльності співтовариства, митний союз. Заснування внутрішнього ринку ЄС. Поняття і принципи внутрішнього ринку ЄС. Співвідношення понять «спільний ринок ЄС» і «внутрішній ринок ЄС». Заснування внутрішнього ринку ЄС (Лісабонський договір). Реформування внутрішнього ринку. Ефективність функціонування внутрішнього ринку.

Створення і становлення Митного союзу. Поетапний підхід до проведення єдиної митної політики. Зобов'язання країн-учасниць у відповідності до Римського договору (1957 р.). Узгодження законодавства не тільки в митній сфері, але і у транспортному секторі, у сфері охорони прав споживачів, охорони довкілля, страхування вантажів тощо. Другий етап митного союзу (1993 р). Скасування митних кордонів, введення єдиних митних документів TIR (міжнародні дорожні перевезення) та АТА (тимчасовий допуск товарів). Сучасні проблеми функціонування митного союзу: різне «митне навантаження», ризик контрабанди.

Прийняття Митного кодексу (1992 р., набрав чинності 01.01.1994 р). Зміст кодексу: загальні умови, методи нарахування мит, система формальностей і митного нагляду. Сфера застосування кодексу. Прийняття змін до Митного кодексу. Правові основи Економічного і валютного союзу (ЕВС). Впровадження єдиної європейської валюти – євро. Переваги та недоліки євро.

Антимонopolна політика ЄС і регулювання конкуренції. Податкове право ЄС – концепція власних ресурсів.

Правові питання інтеграції України до ЄС.

ТЕОРЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ

до модулів

Модуль 1. Історія розвитку європейської ідеї. Створення Європейських Співтовариств та Європейського Союзу

1. Історія розвитку європейської ідеї. Створення Європейських Співтовариств

2. Положення Договору про ЄСВС 1951 р. стосовно економічних пріоритетів Співтовариства. Напрямки економічних відносин, що підлягали врегулюванню за ст. 3 цього Договору. Біла книга 1985р. Рішення Суду ЄС у справі Ф. Коста

3. Створення Європейського Союзу. Основні етапи процесу економічної інтеграції

4. Амстердамські договори і реформування Євросоюзу. Ніщський договір і розширення Євросоюзу. Лісабонські договори і перспективи розвитку Європейського Союзу

1. Історія розвитку європейської ідеї. Створення Європейських Співтовариств та Європейського Союзу

«Батьком» ідеї євроінтеграції прийнято вважати англійського підприємця, філософа і квакера Вільяма Пенна, який опублікував в 1693 р. «Есе про сьогоденний і майбутній мир у Європі», де запропонував створення європейського парламенту. У 1728 р. Шарль-Ірене Кастель, абат Сен-П'єр, який проповідував вічний мир, висунув ідею створення європейської ліги з 18 суверенних держав із загальним бюджетом, відсутністю кордонів і економічним союзом. У 1814 р. Анрі Сен-Сімон і Огюстен Тьєррі опублікували есе «Реорганізація європейського суспільства», що містило ідею формування європейської парламентської федерації. Після закінчення Наполеонівських воєн Наполеон Бонапарт і Олександр I висловлювали подібні міркування про створення європейськими державами постійного союзу. У 1834 р. Джузеппе Мадзіні став одним з організаторів асоціації «Молода Європа», члени якої були переконані в створенні в найближчому майбутньому європейської федерації. Ці переконання були розділені Віктором Гюго в 1847 р., а в 1867 р. на конгресі Ліги миру і свободи до нього приєдналися Джузеппе Гарібальді і Джон Стюарт Мілль. Після Першої світової війни ідеї єдиної Європи (свобода, мир, економічне процвітання, культура) отримали продовження і розвиток в 1923 р. у книзі «Пан-Європа», написаної засновником Пан'європейського союзу графом Річардом

Николаусом Куденхове-Калергі. У 1929 р. прем'єр-міністр Франції Арістід Бріан виступив перед Асамблеєю Ліги Націй з ідеєю федерації європейських держав, заснованої на солідарності і прагненні до економічного процвітання, політичної і соціальної взаємодії. Цю ідею підтримали багато відомих економістів. На тій же Асамблеї виступив міністр закордонних справ Німеччини Г. Штресман, який запропонував введення єдиної Європейської валюти. Дані ідеї знайшли втілення лише після Другої світової війни.

Створення Євросоюзу з його особливою системою правових норм було зумовлено розвитком економічної, політичної та правової інтеграції на європейському континенті. Вагомий внесок в організаційне оформлення інтеграційних процесів у Європі зробив пацифістський рух, який активно пропагував об'єднання європейських країн на антивоєнних засадах під час Першої та Другої світових воєн. У структурі Ліги Націй існувала консультативна комісія з вивчення питання щодо ЄС.

Але лише у другій половині 1940-х рр. виникли необхідні передумови для здійснення організованої інтеграції у сфері економіки, політики, права тощо, коли з ідеями заснування міждержавних інтеграційних об'єднань в Європі стали виступати керівники провідних європейських держав.

У 1946 р. у своєму виступі у Цюріху (Швейцарія), відомий політичний діяч Великої Британії В. Черчилль закликав до створення Сполучених Штатів Європи. На його думку, таке міждержавне об'єднання повинно було базуватись на партнерстві Франції та Німеччини, як країн, чия ворожнеча упродовж ХІХ ст. призвела до трьох найбільш руйнівних військових конфліктів в Європі. Втім, Велика Британія відводила собі роль скоріше посередника, а не учасника такого об'єднання. Практичній реалізації ідеї щодо заснування інтеграційних об'єднань у Західній Європі значною мірою сприяли й Сполучені Штати Америки, які в межах плану Маршалла допомагали об'єднанням європейських країн перетворитися на постійно діючі економічні та політичні союзи.

Найбільшу зацікавленість у створенні інтеграційних об'єднань у Європі виявила Франція, яка побоювалась відродження німецької військової промисловості після послаблення контролю з боку союзницьких держав у Західній Німеччині наприкінці 1940-х рр. Тому не випадково у 1950 р. Міністр закордонних справ Франції Робер Шуман запропонував заснувати міждержавне об'єднання, яке могло б контролювати вугільну та сталеливарну промисловість країн-членів. Цей проект отримав назву «план Шумана» і був узятий за основу створення першого з європейських співтовариств – *Європейського співтовариства вугілля та сталі (ЄСВС)*.

2. Положення Договору про ЄСВС 1951 р. стосовно економічних пріоритетів Співтовариства. Напрямки економічних відносин, що підлягали врегулюванню за ст.3 цього Договору. Біла книга 1985 р. Рішення Суду ЄС у справі Ф. Коста

Договір про заснування ЄСВС було підписано в Парижі у 1951 р. Його учасниками стали шість високо розвинутих країн Західної Європи – Франція, Німеччина, Італія, Бельгія, Голландія, Люксембург.

Паризький договір про заснування ЄСВС являв собою доволі складний документ, в якому були детально виписані повноваження щодо регулювання сфер, які він охоплював. У договорі поєднувалися два протилежні підходи щодо цього питання. З одного боку, закріплені в документі положення забезпечували централізований контроль над цінами на вугілля та вироби зі сталі, рівнем державної допомоги цим галузям, заходами щодо заохочення інвестицій, рівнем виробництва, транспортними тарифами, дискримінаційною та обмежувальною торгівельною практикою, структурою виробництва тощо.

З іншого боку, решта положень договору передбачала створення зони вільної торгівлі вугіллям та сталлю з дуже обмеженим втручанням в її функціонування з боку державних структур країн-членів.

Закріпленням цих підходів на інституційному рівні стала передача значних повноважень з регулювання інститутам співтовариства, зокрема, Верховному органу, до складу якого входили незалежні від держав-членів міжнародні чиновники, за рахунок втрати відповідної частки таких повноважень з боку національних органів. З огляду на широкі повноваження інститути ЄСВС (Верховний орган, Раду міністрів, Асамблею та Суд) почали називати наднаціональними, на відміну від міждержавних органів традиційних міжнародних організацій. Більш того, сам термін «наднаціональний» знайшов своє юридичне закріплення в Паризькому договорі: «Члени Верховного органу цілком незалежні при здійсненні своїх функцій у загальних інтересах Об'єднання. Виконуючи свої обов'язки, вони не звертаються за інструкціями й не керуються вказівками будь-якого уряду або органу. Вони утримуються від будь-яких дій, несумісних з наднаціональним характером їх функцій.

Кожна держава-член зобов'язується поважати наднаціональний характер діяльності членів Верховного органу і не буде робити спроб впливати на них при виконанні ними завдань» (ст. 9, п. 5.6).

Трохи згодом, після того, як у 1967 р. набули чинності зміни до Паризького договору, було скасовано ст. 9, в результаті чого термін «наднаціональний» був вилучений з права європейських співтовариств.

Подальші доповнення та зміни, які вносились до установчих документів ЄСВС, практично не торкнулись підходів, закладених у правовий механізм регулювання вугільної та сталеливарної промисловості. Однак наприкінці 2002 року закінчився термін дії Паризького договору, який був укладений на 50 років. Після цього вугільна та сталеливарна промисловість держав-членів європейських співтовариств підпала під правовий режим, встановлений Договором про заснування ЄС.

Успішне функціонування ЄСВС спонукало держави-члени створити ще два співтовариства – *Європейське Економічне Співтовариство (ЄЕС)* та *Європейське співтовариство з атомної енергії (Євроатом)*. Відповідні установчі договори були підписані у Римі в 1957 р.

У цьому трикутнику європейських співтовариств ЄЕС стало структурою з повноваженнями для здійснення економічної, політичної, соціальної та правової інтеграції. Дія Римського договору про заснування ЄЕС охоплювала практично всю економіку держав-членів, тоді як Паризький договір про заснування ЄСВС та Римський договір про заснування Євроатому забезпечували правове регулювання секторної інтеграції. Для ЄСВС це були вугілля та сталь, а для Євроатома – мирне використання атомної енергії.

Незважаючи на спільне ідеологічне підґрунтя щодо завдань та цілей європейської інтеграції, а також правових засобів їх досягнення, зазначені документи істотно відрізняються від Паризького договору з точки зору механізму правового регулювання інтеграційних процесів. Так, Римські договори є рамковими документами: вони встановлюють правові межі і визначають процедури, необхідні для розбудови європейських співтовариств. З політичних міркувань до Римських договорів не було включено термін «наднаціональний», а замість наділеного законодавчими повноваженнями Верховного органу в інституційних механізмах ЄЕС та Євроатома з'явилися Комісії, які стали виконавчими структурами і майже всі законодавчі функції передали міждержавним інститутам у формі Рад міністрів. Окрім політичних причин, такий перерозподіл повноважень між органами ЄЕС та Євроатома мав також і правові підстави. Річ у тому, що, як показав досвід функціонування Верховного органу, його рішення далеко не завжди виконувались ефективно: національні виконавчі структури, відповідальні за їх виконання, не хотіли підкорятися рішенням, прийнятим наднаціональними чиновниками, оскільки вважали, що такі рішення не відповідають національним інтересам тому, що в їх виробленні не беруть участі представники відповідних установ держав-членів. Так у Західній Європі з'явилися дві різні моделі правового механізму

регулювання економічної інтеграції: модель ЄСВС, в якій широкі законодавчі повноваження були передані структурі у формі наднаціонального Верховного органу – представника загально-регіональних інтересів, і модель ЄЕС та Євроатома, в якій законодавчі повноваження майже виключно отримали міжурядові структури – Ради міністрів, в яких засідали представники урядів держав-членів і які більшою мірою могли захистити національні інтереси цих держав.

Уже на початку існування трьох співтовариств робилися спроби їх об'єднання. Але все обмежилось лише створенням спільних для цих співтовариств головних інститутів: Асамблеї та Суду – у 1957 р., Ради та Комісії – у 1967 р. При цьому повноваження кожного органу визначались конкретним договором про співтовариство, положення якого регулювали його діяльність.

Таким чином, у середині 1960-х рр. *завершився перший етап створення правового механізму європейської економічної інтеграції, яка здійснюється в межах європейських співтовариств.* Його правовою базою стали три установчі договори – Паризький та два Римських, а також спільні інститути – Рада, Асамблея, Комісія та Суд. У цей період також було остаточно визнано, що Римський договір про заснування ЄЕС є документом, який визначає основні напрями розвитку всієї західноєвропейської інтеграції і створює для забезпечення цього процесу необхідний правовий механізм. Паризький договір про заснування ЄСВС та Римський договір про заснування Євроатому практично тільки доповнювали правовий механізм, який функціонував на основі Договору про заснування ЄЕС. Це підтвердив і Суд європейських співтовариств - головна судова установа європейських співтовариств, який визначив Римський договір про заснування Європейського співтовариства як «конституційну хартію Співтовариства, яка базується на верховенстві права» (справа 294/83 LesVerts [1986]).

Про основоположний характер Договору про заснування ЄЕС свідчить і те, що саме на базі його положень сформовано галузі та інститути права Євросоюзу. І хоча переважна кількість норм права ЄС закріплена у рішеннях інститутів об'єднання, положення договору визначають легітимність таких рішень.

Біла книга, 1985 р. Важливу роль у створенні внутрішнього ринку ЄС відіграла *Біла книга*, яка надала нового поштовху процесу інтеграції в європейських співтовариствах. Вона була прийнята Європейською Комісією з метою завершення процесу формування європейського внутрішнього ринку. **Біла книга** була затверджена Європейською Радою у червні 1985 року в Мілані. **Біла книга** – це документ, в якому було визначено основні види

перешкод на шляху створення ефективного спільного ринку в Західній Європі – фізичні, технічні та фіскальні.

Фізичні бар'єри існували на кордонах між державами-членами та заважали нормальному товарообміну. Ними були, зокрема, національні торговельні квоти, перевірки щодо безпеки для здоров'я, компенсаційні сплати при торгівлі сільськогосподарською продукцією, статистичні збори, транспортний контроль. Для фізичних осіб такі бар'єри – це імміграційні процедури, перевірки з міркувань безпеки, митний контроль. *Технічні бар'єри* стосувались переважно національних стандартів та правил щодо товарів, послуг капіталів та робочої сили. *Фіскальні бар'єри* були пов'язані з різними ставками податку на додану вартість та акцизними зборами і, як наслідок, з необхідністю сплати податків на кордонах.

Основним принципом **Білої книги** була гармонізація права в межах єдиного ринку, основою координації стало взаємне визнання норм або використання нових підходів до технічної гармонізації та нормалізації.

Біла книга разом з підготованими доповідями спеціальних комітетів стала основою для підписання у 1986 р. державами-членами ЄС і ратифікації у 1987 р. Єдиного Європейського акту, яким закріплювалась методологія **Білої книги** о гармонізації законодавства держав-членів та вносились зміни у Договір про ЄЕС.

На початок 1990-х рр. більшість положень **Білої книги** було втілено у практику європейських співтовариств, що дало змогу розпочати підготовку до подальшого поглиблення європейської інтеграції, яка пов'язана з діяльністю ЄС.

З метою підтримання динамічного просування інтеграційних процесів до установчих документів європейських співтовариств час від часу вносилися зміни. Одними з найбільш кардинальних стали зміни, запроваджені *Єдиним європейським актом (ЄСА)*, підписаним у лютому 1986 р. Підписанню цього документа передували дослідження, проведені Комісією ЄС щодо перепон на шляху розвитку європейської інтеграції. Вони засвідчили, що економічний розвиток у співтовариствах втрачає динаміку на тлі економічних успіхів країн-конкурентів з Північної Америки та Східної Азії.

Єдиний європейський акт, що набрав чинності 1 липня 1987 р., закріпив пропозиції, запропоновані в Білій книзі. Цей документ містить зміни та доповнення до установчих договорів про європейські співтовариства, деякі з яких мають кардинальний характер. Особливо це стосується ст. 8(а) Договору про заснування ЄЕС, в якому вперше запроваджено поняття внутрішнього ринку: «Внутрішній ринок складатиме територія без внутрішніх кордонів, на

якій гарантується вільне пересування осіб, капіталу, товарів і послуг згідно з положеннями даного договору». Створення внутрішнього ринку мало бути завершено наприкінці 1992 р., коли передбачалось ліквідувати всі фізичні, технічні та фіскальні бар'єри у торгівлі держав-членів ЄС.

Положення ЄСА також розширювали законодавчу компетенцію ЄЕС на такі нові сфери, як захист навколишнього середовища, заходи безпеки на виробництві та охорона здоров'я, наукові дослідження і технологічний розвиток, регіональний розвиток. Нова ст. 102(а) передбачала створення економічного та валютного союзів.

Важливі зміни були внесені до інституційного механізму ЄЕС. Так, Європейський парламент отримав повноваження, які надали йому змогу брати участь у законодавчому процесі в рамках співтовариств через застосування нової процедури при прийнятті рішень (процедура вироблення спільної позиції). Також значно розширювалось коло питань, постанови щодо регулювання яких мали прийматися кваліфікованою більшістю Ради, а не одногосно, як було до цього. Більше стало сфер діяльності, в яких Рада повинна була делегувати частину своїх повноважень Комісії. Європейське економічне співтовариство також формально закріпило існування у структурі європейських співтовариств такого інституту, як Європейська рада у складі глав держав і урядів держав-членів (ст. 2 ЄСА – Європейсько – Економічного Акту).

Усі ці інституційні зміни мали на меті полегшити в політичному та законодавчому плані створення у 1992 р. внутрішнього ринку. Позитивним результатом цих заходів стало значне прискорення законотворчого процесу в європейських співтовариствах. З'явилися нові законодавчі акти у сферах, в яких до прийняття ЄСА законодавчий процес був пов'язаний з великими труднощами, – банківське право, транспорт, страхування, інтелектуальна власність, податкове законодавство.

Рішення Суду ЄС у справі Ф. Коста. Дана справа є однією з справ, що були винесені Судом Європейського Союзу (тоді Європейських Співтовариств), воно розглядається як фундамент права ЄС.

Довідка: Пан Фламініо Коста, громадянин Італії, заперечував проти націоналізації італійської енергетичної компанії ENEL, акціонером якої він був. В знак протесту він відмовився платити за електроенергію і заявив, що націоналізація порушує законодавство ЄС. Італійський уряд вважав, що ця справа повинна розглядатися в межах національного права. Коста вимагав розгляду в суді ЄС. Італійський суд бажав з'ясувати співвідношення національного права та законодавства ЄС.

Суд ЄС висунув постулат, відповідно до якого Право Європейських Співтовариств є самостійною правовою системою, яка безпосередньо наділяє правами приватних осіб, обов'язками держав-членів, і дані права повинні одержувати судовий захист. Суд вважав, що держави, створюючи Співтовариство передали частину своєї компетенції на наднаціональний рівень, тому частина питань розглядається спеціальними органами і держави повинні погодитися з їх рішеннями.

З цього рішення випливає головна ідея, яка і зробила справу Ф. Коста фундаментальною. Якщо усі держави-члени відмовилися від частини власної компетенції на користь Союзу, то вони не можуть змінювати при імплементації зміст норм права ЄС, воно повинно діяти самостійно, а держави-члени можуть приймати акти засновані на ньому. Таким чином, було визнано, що Право ЄС має важливу ознаку – верховенство.

3. Створення Європейського Союзу. Основні етапи процесу економічної інтеграції.

Рішення про початок переговорів щодо створення Євросоюзу було прийнято у червні 1990 р. на засіданні Європейської ради у Дубліні. Самі ж договори, які започаткували Євросоюз, були погоджені у Маастрихті у грудні 1991 р. під час іншої зустрічі глав держав та урядів у межах Європейської ради. Остаточний варіант *Договору про ЄС (Маастрихтський договір)*, було підписано 7 лютого 1992 р. Він набрав чинності 1 листопада 1993 р. після ратифікації всіма державами-членами. Договір про Євросоюз заклав нові напрями європейської інтеграції, які включали створення економічного, валютного та політичного союзів, подальше реформування правового механізму європейських співтовариств.

Для створення економічного союзу передбачалось тісне погодження економічної політики держав-членів.

Валютний союз передбачав поступовий перехід до кінця тисячоліття на використання єдиної європейської валюти, яка повинна була замінити національні валюти держав-членів. Для регулювання цього процесу, а також подальшого функціонування валютного союзу передбачалось створити в межах Євросоюзу нові органи – Європейську систему центральних банків на чолі з Європейським центральним банком (ЄЦБ).

Спільна політика у сфері оборони, безпеки, зовнішніх відносин, співпраці держав-членів у галузі внутрішніх справ та юстиції мала здійснюватися на основі окремих домовленостей. Подібно до положень ЄСА щодо співробітництва у галузі зовнішніх відносин, спільна політика була оформлена

додатковими міжнародними угодами, які не вносили змін до Договору про ЄЕС і тому не підпадали під юрисдикцію Суду європейських співтовариств (ст. Ї Договору про Євросоюз).

У межах створення політичного союзу передбачалась подальша інституціоналізація започаткованого ЄЄА політичного співробітництва шляхом створення правового механізму регулювання спільної політики у сфері оборони, безпеки, зовнішніх відносин (ст. 1 Договору про Євросоюз).

Маастрихтський договір інституціоналізував ще одну нову сферу співпраці держав-членів. Нею стала координація політики у галузі внутрішніх справ та юстиції. Передбачалися, зокрема, регулювання співпраці у питаннях імміграції, кордонів, боротьби з розповсюдженням наркотиків та злочинністю, а також координація співробітництва органів юстиції держав-членів (ст. К Договору про Євросоюз).

Окрім створення економічного, валютного та політичного союзів, Маастрихтський договір поглиблював співпрацю держав-членів у сфері туризму, охорони здоров'я, освіти, культури, охорони прав споживачів. У межах інституційної реформи відбулося подальше розширення сфер співробітництва, в яких рішення стали прийматися більшістю голосів, а не одноголосно. Ними стали захист прав споживачів, промислова політика, енергетика, туризм, надання віз, скоординовані дії поліції держав-членів, транспорт, захист навколишнього середовища.

Нові повноваження отримав Європейський парламент. Йому було надано право затверджувати призначення членів Комісії. Він також здобув право законодавчої ініціативи. Окрім цього, було розширено кількість сфер, в яких застосовувалась процедура вироблення спільної позиції.

Також була започаткована ще одна процедура, пов'язана з посиленням ролі Європарламенту в законодавчому процесі, – процедура спільного ухвалення постанов. Вона надала Європарламенту право вето при прийнятті нового законодавства.

У свою чергу Суд європейських співтовариств отримав повноваження застосовувати санкції до держав-порушниць права Європейського співтовариства у формі штрафів та платежів (ст. ¥.2 Договору про Євросоюз).

Важливі зміни відбулися у сфері захисту прав громадян. До Договору про Євросоюз були включені положення про європейське громадянство, а також про соціальні права громадян Євросоюзу, в тому числі право брати участь у місцевих виборах у країні перебування, право громадян на звернення з петиціями до Європарламенту, право на свободу вільно подорожувати

територією Євросоюзу. Спеціально було підтверджено повагу до основних прав людини, гарантованих Європейською конвенцією про захист прав людини та основних свобод, підписаною у Римі 4 листопада 1950 р. (ст. 6.2 Договору про заснування Європейського співтовариства).

Розширення інтеграції на політичну, соціальну та інші сфери зумовило необхідність внесення зміни до назви ЄЕС, з якої було вилучене слово «економічне». Таким чином, *Європейське економічне співтовариство стало Європейським співтовариством.*

Однією з найбільш вагомих змін до Римського договору про заснування ЄС стало закріплення в договорі принципу «субсидіарності» (ст. В Договору про Євросоюз, ст. 3(Б) Договору про заснування Європейського співтовариства). Відповідно до цього принципу «у сферах, які не є винятковою компетенцією Співтовариства, воно має право діяти лише настільки, наскільки поставлене завдання не може бути повною мірою вирішене окремими державами-членами, і тому, зважаючи на його масштаби і результати, буде краще виконано Співтовариством». Тим самим запроваджувалися обмеження на подальше розширення компетенції органів співтовариств за рахунок компетенції органів держав-членів.

У ході ратифікації державами-членами Маастрихтського договору виникла *колізія*, яка суттєво вплинула на подальший розвиток правового механізму європейської інтеграції, що здійснюється в межах Євросоюзу. Декілька держав-членів Євросоюзу – Данія, Велика Британія та Ірландія – умовою своєї ратифікації договору поставили відмову від приєднання до деяких положень, закріплених у Маастрихтському договорі та додатках до нього. Для того щоб не зірвати процес створення Євросоюзу, інші держави-члени вимушені були дозволити такий вибірковий підхід до прийняття зобов'язань за Маастрихтським договором (opt-out). Так, Велика Британія не приєдналася до Соціального протоколу, єдиної валюти, Шенгенської угоди; Ірландія – до Шенгенської угоди; Данія – до Шенгенської угоди, єдиної валюти, спільної політики у сфері оборони, співпраці у галузі внутрішньої політики та юстиції, європейського громадянства.

Таким чином, було створено прецедент, який стосувався гомогенного розвитку правової інтеграції в Євросоюзі. Це був перший крок на шляху до ерозії концепції *acquiscommunitaire* («спільного доробку»), згідно з якою основні положення права Євросоюзу повинні охоплювати усі держави-члени. Одночасно в договорі одним із завдань визначалось дотримання у повному обсязі *acquiscommunitaire* (ст. В Договору про Євросоюз). Тим самим

закладалась одна із суперечностей між положеннями договору та практикою його виконання.

З набранням чинності Маастрихтським договором утворився складний механізм правового регулювання інтеграції в Євросоюзі. Цей механізм охоплював так звані три опори Союзу: *європейські співтовариства, спільну політику у сфері оборони, безпеки, зовнішніх відносин та співпрацю у галузі внутрішніх справ та юстиції.*

4. Амстердамські договори і реформування Євросоюзу

Маастрихтський договір передбачав скликання у 1996 р. конференції представників урядів держав-членів для розгляду тих положень договору, перегляд яких передбачений відповідно до завдань, закріплених у статтях А та В (ст. N. 2 Договору про Євросоюз). Така конференція розпочалась у м. Турині (Італія) в 1996 р., і завершилась у м. Амстердамі (Нідерланди) підписанням *2 жовтня 1997 р. Амстердамських домовленостей*, які шляхом перегляду багатьох положень Маастрихтського договору створили новий правовий механізм європейської інтеграції, здійснюваної в межах Євросоюзу.

Амстердамські домовленості у формі консолідованих текстів двох договорів – *Договору про Європейський союз та Договору про заснування Європейського співтовариства – набрали чинності 1 травня 1999 р.* після їх ратифікації усіма 15 державами-членами. Амстердамські договори внесли подальші зміни до Договору про заснування Європейського співтовариства.

До компетенції Співтовариства були включені політика у сфері зайнятості (розділ VIII Договору про заснування Європейського співтовариства). Значно розширилась компетенція Європейського співтовариства у галузі захисту прав людини. Так, інститути Співтовариства отримали повноваження щодо можливих дій, спрямованих проти дискримінації з мотивів статі, раси, релігії, етнічного походження, віку. В Договорі про Євросоюз з'явилось положення, відповідно до якого права держави-члена, що надані договором, в тому числі право голосу представника уряду цієї країни, можуть бути призупинені, якщо вона умисно порушує принципи свободи, демократії, верховенства права (ст. 7.2 Договору про заснування Європейського співтовариства). В Договорі про заснування Європейського співтовариства було закріплено поступове створення зони свободи, безпеки та юстиції. З метою забезпечення правової основи для регулювання цього процесу відбувся перерозподіл компетенції, передбаченої в Договорі про Євросоюз та Договорі про заснування Європейського співтовариства шляхом передачі низки питань, які перед цим належали до сфери співпраці у галузі юстиції та внутрішніх

справ, під юрисдикцію Європейського співтовариства. У зв'язку з цим до Договору про заснування Європейського співтовариства було включено новий розділ IV стосовно віз, притулку, імміграції та інших питань, пов'язаних з вільним пересуванням осіб. А у зміненому розділі VI Договору про Євросоюз залишились положення про співробітництво у сфері охорони порядку та правосуддя у кримінальних справах (статті 29-42 Договору про Євросоюз). Тим самим значною мірою об'єднались перша та третя основи, на яких базувався Євросоюз. Були також підписані протоколи до Договору про заснування Європейського співтовариства щодо надання притулку громадянам держав-членів, щодо застосування деяких аспектів ст. 14 Договору про заснування Європейського співтовариства до Великої Британії та Північної Ірландії, щодо позиції Данії та включення Шенгенських асquis до правової системи Європейського Союзу тощо.

Були значно посилені наднаціональні повноваження інститутів європейських співтовариств. Так, з'явилися нові сфери, в яких рішення стали прийматися більшістю голосів: *зайнятість, боротьба проти соціальної відчуженості, рівність можливостей для жінок та чоловіків, охорона здоров'я, прозорість, боротьба з корупцією, право на заснування, рамкові програми з наукових досліджень*. Розширювались повноваження Європарламенту.

До Договору про заснування Європейського співтовариства було внесено принцип прозорості, який надає будь-якому громадянину співтовариства і будь-якій юридичній чи фізичній особі, яка мешкає або має зареєстрований офіс в одній з держав-членів, право на доступ до документів Європейського співтовариства.

З метою підготовки до вступу в Євросоюз нових членів було підписано Протокол щодо інститутів у зв'язку з перспективою розширення Євросоюзу. Він передбачав скликання міжурядової конференції за рік до прийому нових членів з тим, щоб здійснити перегляд складу та функцій інститутів Євросоюзу.

Амстердамські договори стали ще одним етапом у розвитку правового механізму європейської інтеграції, що здійснюється в рамках Євросоюзу.

Ніццький договір і розширення Євросоюзу

26 лютого 2001 р. було підписано Ніццький договір, який вніс зміни до Договору про Європейський Союз, Договорів, які засновують європейські співтовариства, а також деяких пов'язаних з ними актів. Цей договір став наступним кроком у процесі подальшого реформування Євросоюзу. Він містив статті і декларації, протоколи та інші додатки.

Ніццький договір був спрямований насамперед на реформування інституційного механізму Євросоюзу у зв'язку з майбутнім розширенням цієї організації, коли до неї повинні приєднатися нові європейські країни. Реформи стосувалися чисельного складу Комісії, розподілу голосів між членами Ради Євросоюзу, визначення сфер, в яких постанови приймаються більшістю голосів, тощо. Ніццький договір визначав 29 сфер, в яких постанови приймалися кваліфікованою більшістю голосів.

Були розширені склад та компетенція Суду першої інстанції. Він став автономною судовою установою, і кількість його членів збільшилася. Цей Суд міг створювати палати для вирішення окремих спорів, а також гранд-палату для вирішення основних категорій справ. До компетенції Суду першої інстанції було віднесено розгляд питань про законність актів, ухвалених інститутами ЄС, розгляд звернень держав-членів та інститутів Європейського співтовариства про бездіяльність інших інститутів об'єднання, вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням збитків у випадку позадоговірної відповідальності Європейського співтовариства, а також винесення преюдиціальних (попередніх судових рішень) рішень.

Договір закріпив додаткові можливості для більш тісної співпраці окремих країн-членів Євросоюзу, які були започатковані Амстердамським договором.

Лісабонські договори і перспективи розвитку Європейського Союзу.

Новим важливим етапом розвитку європейської інтеграції стало підписання у 2007 р. *Лісабонських договорів про Євросоюз і про функціонування ЄС*. Договори набрали чинності 1 грудня 2009 р. Обидва документи внесли кардинальні зміни до структури і змісту Амстердамських і Ніццького договорів.

Лісабонський договір про Євросоюз містить засадничі положення діяльності ЄС, а також змінені положення про зовнішню спільну політику і політику безпеки (*СЗППБ*). Договір про функціонування ЄС, який замінив і значною мірою змінив Договір про заснування Європейського співтовариства, розвиває приписи Договору про Євросоюз стосовно сфер компетенції і діяльності інститутів та допоміжних органів об'єднання. До установчих договорів було додано самостійний документ – *Хартію Європейського Союзу про основні права*.

Лісабонські договори враховують перспективи поглиблення європейської інтеграції. Тому реформування охопило практично всі сфери діяльності ЄС. Нововведення стосуються ліквідації поліструктурного характеру Євросоюзу і наділення його міжнародною правосуб'єктністю. ЄС замінив Європейське співтовариство і став його правонаступником. Було ліквідовано поділ ЄС на три опори. Хоча СЗППБ разом із Європейською політикою безпеки і оборони (ЄПБО) становлять окремий напрям діяльності ЄС, що регулюється Договором про Євросоюз і не має суто міждержавного характеру. Особливість цієї діяльності полягає насамперед у окремій процедурі ухвалення рішень.

З'явилась ціла низка нових сфер правового регулювання, підпорядкованих ЄС: космос, спорт, туризм, енергія, цивільна оборона, адміністративне співробітництво, гуманітарна допомога тощо.

Євросоюз отримав додаткові повноваження у сфері Спільної Зовнішньої Політики і Політики Безпеки (СЗППБ) та спільної торговельної політики (СТП).

Вперше в практиці ЄС в установчих договорах передбачено чіткий розподіл компетенції Євросоюзу на виключну, спільну з державами-членами, доповнюючу та спеціальну. Розширено коло інститутів ЄС. Замість п'яти їх стало сім. До Європейського парламенту, Ради, Комісії, Суду та Рахункової палати додалися Європейська рада і Європейський центральний банк. В їх діяльності посилились елементи наднаціональності. Інституційний механізм ЄС став значно розгалуженим. Окрім допоміжних органів, до нього входить чимало установ з такими сферами компетенції, як фінанси, промисловість, медицина, захист прав людини, охорона навколишнього середовища, транспорт, спільна зовнішня політика і політика безпеки, інтелектуальна власність, простір свободи безпеки і правосуддя тощо.

Реформування зазнали й судові установи Союзу. До Суду ЄС долучилися Суд, Загальний суд і спеціалізовані суди. Його повноваження розповсюджуються на всі сфери діяльності Союзу, окрім СЗППБ. Передбачено збільшення кількості Генеральних адвокатів. Розширено права фізичних і юридичних осіб стосовно випадків звернень до судових установ ЄС.

Національні парламенти держав-членів отримали додаткові важелі впливу на діяльність Євросоюзу при підготовці правових актів, шляхом участі у перегляді установчих договорів тощо.

Таким чином, на міжнародній арені з'явився новий Євросоюз, з яким Україна має вибудовувати відносини і співпрацювати.

Модуль 2. Система ГАТТ/СОТ і економічне право ЄС. Позиція Суду ЄС з цього питання

1. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ)
2. Створення Світової організації торгівлі (СОТ)
3. Європейський Союз – член СОТ
4. Україна і ГАТТ/СОТ

1. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ)

Протягом багатьох років у світі загострювалися протиріччя між державами у зовнішній торгівлі. Введення високих митних тарифів США та іншими країнами, встановлення кількісного контролю у торговельних відносинах, обмеження валютно-обмінних операцій призвело до значного скорочення кредитних та інвестиційних потоків, обсягу імпорту та виникнення проблем з ліквідністю. Обмеження розвитку торгівлі сприяло виникненню на початку 30-х років ХХ ст. валютних блоків – стерлінгового, доларового та так званого «золотого».

У світі поступово починає складатися розуміння того, що світове господарство не в змозі стабільно функціонувати за відсутності спільних для всіх країн механізмів координації й управління, тому буквально протягом десятиліття виникла ціла система міждержавних економічних і фінансових організацій, метою яких було спостереження за світовим економічним розвитком, попередження дисбалансів, що виникають, і надавання країнам у разі потреби всебічної підтримки. Таким чином розпочався активний процес регіональної економічної інтеграції.

Після Другої світової війни виникла потреба у створенні міжнародних інституцій у фінансовій і торговельній сферах, які б регулювали міжнародні економічні відносини у цих сферах, як найбільш важливих для гармонійного правопорядку.

З цією метою США та Велика Британія запропонували створити Міжнародну торговельну організацію та надали перші проекти її статуту. Надані проекти містили низку положень, які надавали право МТО не лише встановлювати правила регулювання торговельних відносин, а й вирішувати проблеми зайнятості, укладання угод з купівлі-продажу товарів, введення обмежувальних практик бізнесу, регулювати питання, що пов'язані з міжнародними інвестиціями тощо.

У цей же час США виступили з ініціативою розпочати багатосторонні переговори щодо зниження імпорتنих тарифів та запропонували створити Економічну і соціальну раду ООН (ЕКОСОП), яка і була створена у 1946 р.

Відповідно до Статуту ООН ЕКОСОР під керівництвом Генеральної Асамблеї ООН повинна здійснювати міжнародне співробітництво з економічних і соціальних питань, зокрема з питань розвитку світової торгівлі, індустріалізації, природних ресурсів, прав людини, становища жінок, народонаселення, соціального добробуту, науки і техніки, запобігання злочинності тощо.

ЕКОСОР ухвалила резолюцію щодо скликання Конференції ООН з торгівлі та зайнятості, яка мала розглянути питання щодо створення МТО. Було сформовано Підготовчий комітет, членами якого були США, Велика Британія, Канада, Франція та країни Бенілюкс. Комітет скликав засідання у Лондоні у жовтні-листопаді 1946 р., але з питань Міжнародної торговельної організації не було досягнуто жодних домовленостей. У січні 1947 р. були проведені засідання в м. Лейк – Саксесі (штат Нью-Йорк), а навесні та влітку – в Женеві. Наприкінці роботи Женевських конференцій було ухвалено проект Генеральної угоди з тарифів і торгівлі. У результаті було прийнято рішення щодо 45000 тарифних знижок, що згодом сприяло зростанню обсягу світової торгівлі на загальну суму 10 млрд. дол. США, що становило на той період 1/5 загального світового обороту.

Однак робота над Статутом МТО не була завершена, що викликало необхідність скликання у 1948 р. Гаванської конференції. Вона проходила з 21 листопада 1947 року по 24 березня 1948 року за участю делегатів 56 країн. На ній обговорювалась Гаванська хартія, але ні Гаванська хартія, ні Міжнародна Торгова Організація (МТО), ніколи не діяли в силу негативного ставлення до документів у Конгресі США, який не ратифікував хартію. У 1950 році уряд США повідомив, що не буде добиватися затвердження Конгресом статуту МТО та хартії. Як альтернатива, була прийнята Генеральна угода з тарифів і торгівлі, яка майже півстоліття була ключовим документом регулювання міжнародних господарських торговельних відносин (ГАТТ).

В основу діяльності ГАТТ було покладено здійснення багатосторонніх міжнародних переговорів, які об'єднувались в раунди. Результатом переговорів були рішення щодо зниження або збереження імпортного мита і тарифних пільг, визначення графіків зміни тарифів. Принципи і правила ГАТТ гарантували послаблення інших обмежень у світовій торгівлі, зокрема імпортних квот, податкових зборів, а також адміністративних заходів регулювання. Умови ГАТТ розповсюджувались на всі країни-учасниці.

У рамках ГАТТ було проведено вісім раундів багатосторонніх торговельних переговорів. Якщо в першому раунді переговорів брали участь

лише 23 країни, то учасниками восьмого раунду (Уругвайського) були вже 123 країни.

До 1963 р. головним у роботі ГАТТ було розв'язання питань зниження митних тарифів. У результаті проведення п'яти раундів переговорів були узгоджені певні взаємні вчинки учасників у зниженні митних тарифів та розглянуті заходи щодо регулювання нетарифних торговельних бар'єрів.

Важливою віхою на шляху розвитку багатосторонньої торговельної системи стали переговори шостого раунду, Кеннеді-раунду, який проходив у Женеві (1964–1967 рр.). Цей раунд зібрав порівняно з іншими раундами набагато більше учасників – представників 62 країн, на долю яких припадало близько 80% обсягу світового обороту. Результатами переговорів було досягнуті домовленості щодо зниження митних тарифів на промислові товари на 35 % протягом наступних 5-ти років, а також прийняття антидемпінгового кодексу.

Наступний Токійський раунд переговорів розпочався у вересні 1973 року і завершився у листопаді 1979 р. на черговій 35-й сесії. На цьому раунді розглядалися питання тарифів, нетарифних обмежень, правила торгівлі цивільною технікою, продуктами сільського господарства та ін. Під час цього раунду вперше було оголошено про необхідність розробки нових принципів і норм міжнародної торгівлі. Найбільш важливі рішення, що були прийняті на раунді, стосувались торгівлі тропічними фруктами, яловичиною, молочними продуктами. Також було переглянуто положення антидемпінгового кодексу, прийнято низку положень щодо субсидій та компенсаційних заходів, технічних бар'єрів у торгівлі, процедур ліцензування імпорту, державних закупівель, митної оцінки.

Останній – Уругвайський раунд багатосторонніх переговорів у рамках ГАТТ був найдовшим і найрезультативнішим. Він почався у 1986 р. і закінчився 15 грудня 1993 р. На Уругвайському раунді були зниженні торговельні тарифи, включенням до системи ГАТТ нових секторів: торгівлі послугами, текстилем, сільгосппродукцією й товарами інтелектуальної власності; державних закупівель. Крім того, було запроваджено важливі зміни в порядку здійснення торговельних субсидій, компенсаційних, захисних і антидемпінгових заходів, процедур застосування стандартів і сертифікації товарів, урегулювання торговельних суперечок, механізмів формування загальної торговельної політики. Самим найважливішим було прийняття рішення про створення Світової організації торгівлі (СОТ).

2. Створення Світової організації торгівлі (СОТ)

Делегації 147 держав і понад 30 міжнародних організацій, у тому числі Організація об'єднаних націй, Міжнародний валютний фонд тощо, підбили підсумки Уругвайського раунду під час світової конференції в Марракеші (Марокко), у ході якої 15 квітня 1994 р. була підписана угода про створення СОТ. Створення СОТ ознаменувало найбільшу реформу світової торгівлі за період, що минув з кінця Другої світової війни, реалізувавши у більш сучасній формі спробу створення у 1948 р. Міжнародної організації торгівлі. Таким чином:

- по-перше, було завершено формування основного комплексу універсальних договорів системи ГАТТ, що свідчить про створення нового глобального правового порядку в галузі торговельних, тарифних, митних, інвестиційних та інших міжнародних економічних відносин;

- по-друге, створено організаційний (інституційний) механізм реалізації комплексу угод системи ГАТТ (з моменту створення СОТ і підписання комплексу угод і домовленостей у рамках Уругвайського раунду система ГАТТ/СОТ виступає як торговельно-економічна Організація об'єднаних націй, де угоди – це правова основа, а СОТ – інституційний механізм забезпечення дії цієї системи);

- по-третє, визначено, що головною умовою набуття членства в СОТ є відповідність національного законодавства базовим стандартам і нормам, які містяться в угодах системи ГАТТ/ СОТ, метою яких є забезпечення кожному її членові безпечного й передбачуваного міжнародного торговельного середовища, а також продовження лібералізації торгівлі, сприяння економічному зростанню й розвитку;

- по-четверте, правова система ГАТТ/СОТ є балансом між правами, вигодами членів та зобов'язаннями;

- по-п'яте, СОТ виконує роль міжнародного форуму для торговельних переговорів, урегулювання торговельних суперечок, а також постійно діючого інституту моніторингу національної торговельної політики країн-членів.

У рамках ГАТТ відбулися багатосторонні торговельні переговори, результатом яких стало підписання ряду міжнародних угод, які закріпили принципи універсального торгового права, зокрема: Генеральна угода з торгівлі послугами (ГАТС), (General Agreement on Trade in Services), Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС), (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights), Угода про субсидії та компенсаційні заходи, Угода про технічні бар'єри в торгівлі, Угода про процедури ліцензування імпорту, Угода з митної оцінки, Угода про антидемпінгові заходи тощо.

Таким чином, відбувся якісний процес переходу держав з двостороннього на багатостороннє регулювання міжнародної торгівлі.

Система правових норм ГАТТ, які регулюють зовнішньоторговельні відносини держав, стала фундаментом нормативної системи Світової організації торгівлі (СОТ) як спеціалізованої інституції ООН, яка визначає правила міжнародної торгівлі товарами, послугами й об'єктами інтелектуальної власності та здійснює контроль за їх виконанням. Разом з цим СОТ розширила свою об'єктну сферу регулювання. Крім регулювання торгівлі промисловими товарами, під режим СОТ підпадають практично всі сфери міжнародної торгівлі. До договірної системи ГАТТ/СОТ приєдналася більшість країн світу, на долю яких припадає майже весь світовий товарообіг.

До основних правових принципів ГАТТ/СОТ віднесено такі:

1) Антидискримінаційні принципи: режим найбільшого сприяння; режим взаємності; національний режим.

2) Забезпечуючі (санкціонуючі) принципи. Система таких принципів включає ті, що забезпечують застосування зумовлених захисних заходів, які передбачені Організацією у сфері зовнішньої торгівлі держав, для захисту свого національного ринку. Її доцільно розглядати як комплекс превентивних механізмів та норм, що класифікуються в залежності від виду порушення, яке вони покликані попередити чи припинити.

Основними з них є:

а) антидемпінгові заходи та антидемпінгове мито;

б) антисубсидійні заходи та компенсаційне мито;

с) компенсаційне мито як наслідок існування торговельних бар'єрів.

Принципами, відповідно, є: застосування зумовлених захисних заходів у разі необхідності захистити національного товаровиробника чи національний ринок від демпінгу, субсидованого товару чи наслідків встановлених третьою державою торговельних бар'єрів; застосування всіх зумовлених захисних заходів тільки на підставі доведеності наявності неправомірної практики держави-імпортера; взаємне узгодження державами – учасницями СОТ правил та дій відносно ведення торговельної діяльності, а також відносно порушників правил ведення справедливої конкуренції;

3) Принцип транспарентності торговельної політики держав – членів СОТ;

4) Принцип вирішення торговельних спорів шляхом консультацій і переговорів полягає у функціонуванні системи, в якій держави – члени СОТ врегульовують свої розбіжності в ході консультацій у рамках Організації. Мета цього принципу розкривається в бажанні світової спільноти досягти, наскільки

це можливо, лібералізації міжнародної торгівлі й унеможливлення виникнення торгових війн та конфліктів;

5) Принципи, що виходять з міжнародного процесу боротьби з причинами загальнолюдських проблем, зокрема:

- 1) захист видів тварин та рослин, яким загрожує знищення;
- 2) охорона здоров'я;
- 3) екологізація зовнішньоторговельних відносин.

3. Європейський Союз – член СОТ

До створення Світової організації торгівлі ЄС вже була членом ГАТТ й одним із ключових гравців Уругвайського раунду переговорів, що призвів до утворення СОТ. ЄС представляла Комісія, що діяла на виконання мандата Ради. Тому було очевидним, що Спільнота має стати членом цієї організації, питання лише полягало в тому, яку роль відіграватимуть держави-члени.

Стаття XIV Марракеської угоди про заснування Світової організації торгівлі зазначає, що угода є відкритою для приєднання сторін, які уклали угоду про ГАТТ (Генеральну Угоду з тарифів і торгівлі), 1947 р., та Європейської Спільноти. Угода не висуває вимог щодо декларації компетенцій та містить кілька базових положень про голосування: стаття IX передбачає, що кожний член СОТ має один голос; кількість голосів ЄС дорівнює кількості його держав-членів, що входять до СОТ. У примітці зазначено, що кількість голосів Спільноти і її держав-членів має не перевищувати кількості держав-членів. На внутрішньому рівні ЄС після закінчення Уругвайського раунду, – Рада, Комісія та держави-члени виробили «кодекс поведінки» у майбутніх переговорах щодо послуг, який передбачає, що Комісія виступає переговорником від імені Спільноти і держав-членів, Рада здійснює нагляд за процесом переговорів, формує цілі переговорів та приймає директиви. Загалом, ЄС є центральним гравцем у системі СОТ, оскільки переважна більшість питань, що розглядає ця організація, належить до виняткової компетенції ЄС.

Природно, що Європейський Союз як член СОТ, несе перед цією Організацією конкретні зобов'язання. Принципи торгівлі, які впливають із права СОТ, реалізуються Союзом, проте європейська торговельна політика формується досить часто всупереч забороні нетарифних обмежень торгівлі у зв'язку з принципами екологічної політики ЄС.

Норми права СОТ у законодавстві ЄС займають таке ж місце, як і норми інших міжнародних договорів, укладених у рамках або за участю міжнародних організацій. Так, Суд ЄС, висловлюючи свою думку про правові наслідки підписаних Союзом нормативно-правових актів СОТ, заявив, що норми таких

договорів є невід'ємною частиною права ЄС, проте зазначив, що принципи Організації не можуть мати прямої дії в рамках торгової політики ЄС, яка ґрунтується на принципах торгового права Євросоюзу.

Торговельна політика ЄС певною мірою не узгоджується з антидискримінаційним принципом вільної торгівлі ГАТТ/СОТ. Так, відносно третіх держав Європейський Союз може застосовувати:

- 1) кількісні обмеження;
- 2) захисні застереження;
- 3) добровільне обмеження експорту;
- 4) обмеження, виходячи з норм охорони навколишнього середовища, охорони здоров'я, захисту прав споживачів;
- 5) високі збори на імпорт ряду товарів внаслідок факту демпінгу та субсидій.

Окрім того, ряд актів ЄС передбачає певну дискримінацію у торговельних відносинах з третіми державами через встановлення вимог, зокрема, щодо:

- 1) дотримання національних стандартів;
- 2) отримання сертифікатів якості імпортової продукції;
- 3) особливих вимог до упаковки та маркування товарів;
- 4) дотримання санітарно-гігієнічних та інших норм, у тому числі проведення заходів щодо охорони навколишнього середовища;
- 5) дотримання ускладнених митних формальностей;
- 6) вимог законів про захист прав споживачів тощо.

Такі вимоги часто перетворюються на торговельні бар'єри.

Торгове право ЄС виходить з прагматичних принципів економічних відносин. У випадку особистого інтересу ЄС застосовує принципи СОТ та лібералізує ринки, а коли необхідно забезпечити доступ власних товарів на ринки третіх держав, Союз укладає угоди, в яких закладає вимоги усунути торгові прямі чи опосередковані бар'єри, відповідно, знижуючи середній рівень своїх митних тарифів та/або обмежуючи використання нетарифних заходів щодо продукції третіх країн.

У ході реалізації Євросоюзом регіональних програм співробітництва характерним є вплив принципів права СОТ і торгового права ЄС на зміст регіональних та двосторонніх торговельних угод з третіми державами, у тому числі коопераційних угод, угод про партнерство та співробітництво й угод про асоціацію.

Разом з тим положення сучасних угод ЄС із третіми державами не обмежуються лише вимогами ГАТТ/СОТ щодо усунення тарифних обмежень,

оскільки вони спрямовані на поглиблену економічну інтеграцію. Таким чином відбувається:

- 1) розширення принципу лібералізації руху товарів і послуг на треті країни;
- 2) гармонізація або двостороннє визнання загальної відповідності товарів технічним стандартам тощо.

4. Україна і ГАТТ/СОТ

За результатами Уругвайського раунду країнам, що бажають приєднатися до системи ГАТТ/СОТ, надається семирічний перехідний період для адаптації економіки до вимог, передбачених зобов'язаннями будь-якої держави, у тому числі максимально лібералізувати свою зовнішню торгівлю. Для України як незалежної держави, яка на сьогодні має певні економічні проблеми, важливим є вирішення питання, яким чином міжнародна торговельна система може допомогти вийти на шлях стабільного розвитку. У світі, де окремі держави все більше залежать у своєму економічному розвитку від стану всієї економічної системи, кожна країна відіграє певну роль у вирішенні сьогоднішніх глобальних економічних проблем. Україна має зайняти належне їй місце в міжнародній торговельній системі й світовій економіці в цілому. Процес приєднання України до системи ГАТТ/СОТ розпочався 17 грудня 1993 р., коли до Секретаріату ГАТТ була подана офіційна заявка України про намір приєднатися до ГАТТ. Слід зазначити, що членство України в системі ГАТТ/СОТ відкриває для неї широкі можливості щодо:

- зменшення митно-тарифних і нетарифних обмежень для українських товарів практично на всіх світових ринках;
- системної трансформації українського економічного законодавства відповідно до принципів, норм і стандартів системи ГАТТ/СОТ, апробованих протягом десятиліть у багатьох країнах світу;
- можливості не лише кількісно збільшити обсяги експорту, а й змінити його структуру;
- забезпечення справедливого вирішення торговельних спорів;
- застосування антидемпінгових і компенсаційних заходів як ефективного інструмента боротьби із заниженням цін на імпортовані товари з метою захисту внутрішнього ринку від субсидованого експорту;
- підвищення ставок імпортного мита й застосування кількісних обмежень з метою уникнення серйозної шкоди вітчизняним виробникам, яка може бути спричинена надмірним обсягом імпорту;
- забезпечення передбачуваного розвитку торговельно-економічних відносин з основними торговельно-економічними партнерами, а саме: ЄС,

країнами СНД і Балтії які перебувають на різних етапах процесу приєднання до системи ГАТТ/СОТ, та іншими.

Найвагоміша перевага участі країни в СОТ – це доступ до ринків держав - членів організації. А ринок з його ліберально-торговельним режимом (вільною конкуренцією), якраз і є тим механізмом, який сприяє економічному зростанню країни в цілому. Вступ до СОТ означає прийняття державою юридично зафіксованих зобов'язань стосовно рівнів тарифного захисту й використання інших захисних процедур, які складають регулятивну базу міжнародної торгівлі та є обов'язковими для всіх членів СОТ. Суть наступної переваги полягає в тому, що кожна країна – член СОТ незалежно від масштабів національної економіки та місця в системі світового господарства має можливість скористатися механізмом об'єктивного розгляду й вирішення потенційних торговельних претензій навіть до провідних учасників міжнародної торгівлі, запобігаючи виснажливим «торговельним» війнам. Приведення національних зовнішньо-економічних режимів у відповідність до норм та правил ГАТТ/СОТ підвищує довіру до країни з боку торговельних партнерів.

Модуль 3. Формування єдиного внутрішнього ринку ЄС

1. Внутрішній ринок ЄС: поняття та принципи
2. Створення та становлення Митного Союзу
3. Поняття та принципи митного союзу ЄС
4. Правові основи Економічного і Валютного союзу (ЕВС). Антимонопольна політика ЄС і регулювання конкуренції
5. Антимонопольна політика ЄС і регулювання конкуренції.
6. Податкове право ЄС – концепція власних ресурсів.
7. Правові питання інтеграції України до ЄС

1. Внутрішній ринок ЄС: поняття та принципи

Договір про функціонування Європейського Союзу (ст. 26–66) закладає правові основи внутрішнього ринку Європейського Союзу – єдиного економічного простору ЄС, в рамках якого забезпечується вільне пересування товарів, осіб, послуг і капіталів.

В момент підписання Римського договору 1957 р. пріоритетне значення віддавалось рішенню продовольчої проблеми і забезпеченню продовольчої безпеки. Нова редакція цього договору зберегла розділ, присвячений особливостям ринків сільськогосподарських продуктів, загальній організації подібних ринків і правовим основам загальної сільськогосподарської політики ЄС (розділ III «Сільське господарство і рибальство») (ст. 38–44).

Ст. 14 Договору про Європейське Економічне Співтовариство 1957 р. свідчила, що ЄЕС повинне створити внутрішній ринок. Це буде «зона без внутрішніх меж, в якій забезпечений вільний рух товарів, осіб, послуг і капіталу відповідно до положень даного Договору». Передбачалося, що це сприятиме досягненню двох основних цілей. Перша полягає в підвищенні добробуту держав-членів ЄС, друга – в створенні тісніших зв'язків між цими державами з тим, щоб вони просувалися у напрямі створення «все більш тісного союзу народів Європи». Однак Лісабонський Договір 2007 р. вніс певні зміни, які стосувалися розвитку внутрішнього ринку ЄС.

Виходячи з сказаного вище, можна виділити дві основні складові, на яких ґрунтується внутрішній ринок:

- створення внутрішнього економічного простору в рамках ЄС в цілях реалізації свободи пересування товарів, осіб, послуг і капіталів шляхом усунення будь-яких бар'єрів для цього у відносинах між державами-членами;
- самі чотири економічні свободи, або принципи внутрішнього ринку: свобода пересування товарів, свобода пересування осіб, свобода надання послуг і свобода пересування капіталів.

Процес побудови внутрішнього ринку починається з економічною складовою. Товари, найняті і самостійні робітники, послуги і капітал, як відомо, вносять внесок в економіку (їх ще називають економічними чинниками). Статті Договору, що передбачають вільне пересування даних чинників між державами-членами ЄС, заклали фундамент законодавчого поля внутрішнього ринку і дотепер складають його основну частину. Суд Європейських Співтовариств свого часу проголосив вільне пересування цих чинників «основоположними свободами».

Економічні статті Договору ідентифікують різного роду національні акти і правила, здатні перешкодити вільному пересуванню, і забороняють їх. Деякі з них явні, інші не такі очевидні. Самі статті лаконічні і прямі. Вони визначають правову систему внутрішнього ринку.

Крім того вільне пересування розповсюджується на громадян держав-членів ЄС, що не є економічно активними. Вже внаслідок того, що вони є громадянами ЄС, вони мають право на вільне пересування по всьому ЄС.

Концепція внутрішнього ринку вперше відобразилася в засновницькому договорі Співтовариства тільки з ухваленням в 1986 р. Єдиного Європейського Акту. Згідно Акту побудова внутрішнього ринку повинна була завершитися до 31 грудня 1992 р.

Разом з тим Договір до часу появи концепції внутрішнього ринку вже містив концепцію спільного ринку. Спільний ринок спочатку був закладений в

положеннях Римського договору. На сьогоднішній день він представляє свого роду ядро інтеграційних процесів в рамках Співтовариств і Союзу. Традиційно виділяють три складових цього економічного явища:

- чотири економічні свободи, вони ж принципи спільного ринку;
- загальні політики, напрями діяльності співтовариства (нині Союзу), що забезпечують і наповнюють конкретним змістом ці принципи (антимонопольна, аграрна, транспортна, соціальна і ін.);
- митний союз, включаючи загальний митний тариф, а також проведення загальної торгової політики по відношенню до третіх країн.

Договір про ЄЕС передбачав створення спільного ринку до 1970 р. Вважається, що сам внутрішній ринок був створений достроково, до середини 1968 р. Цей процес «вінчало» створення митного союзу і введення загального митного тарифу.

Поняття «внутрішній ринок» було введено в Договір поправками Єдиного європейського акту 1986 р., проте до теперішнього часу воно співіснувало з терміном «спільний ринок». Лісабонський договір 2007 р. повністю виключив останній термін із засновницьких документів Союзу, залишивши тільки поняття «внутрішній ринок» ЄС. Разом з тим, в засобах масовій інформації і деяких документах інститутів ЄС уживається ще вираз «єдиний ринок» ЄС, яке має ширше значення.

Амстердамський договір про заснування Європейського співтовариства використовував поняття спільного ринку (ст. 2 ДФЄС – Договір про функціонування Європейського союзу), однак він не містив визначення цього поняття. Воно з'явилося у результаті практики Суду ЄС. У рішенні у справі 207/83 *Commission v. UK* [1985] Суд ЄС зазначив, що «Договір, створюючи спільний ринок та поступово зближуючи економічну політику держав-членів, прагне об'єднати національні ринки в єдиний ринок, який мав би всі характеристики внутрішнього ринку». Таким чином, спільний ринок передбачав створення внутрішнього ринку та координацію економічної та інших видів політики держав-членів. Тим самим поняття спільного ринку було тісно пов'язано з поняттям внутрішнього ринку.

Лісабонський договір про функціонування Євросоюзу скасував термін «спільний ринок» і змінив його поняттям «внутрішній ринок». Відповідно до Лісабонського договору внутрішній ринок – це територія без внутрішніх кордонів, на якій ґрунтується вільне пересування осіб, капіталів, товарів і послуг.

Відмова від терміна «спільний ринок» пов'язана із завершенням формування внутрішнього ринку ЄС шляхом ліквідації перешкод для його

нормального функціонування. Завдяки поступовій лібералізації кожної із свобод внутрішнього ринку відбулося їх зближення. В практиці Євросоюзу склалися певні принципи функціонування внутрішнього ринку, які застосовуються до всіх чотирьох свобод. Це, зокрема, примат права ЄС, пряма дія певних норм права ЄС, забезпечення основних свобод внутрішнього ринку, заборона дискримінації на внутрішньому ринку, заборона обмежень для діяльності суб'єктів на внутрішньому ринку, транскордонний характер трансакцій на внутрішньому ринку, зворотна дискримінація, гармонізація законодавства держав-членів ЄС.

Разом з поняттями «внутрішній ринок» і «спільний ринок», Договір оперував ще одним терміном – «єдиний ринок». Договір не містив визначення єдиного ринку, проте з сенсу його положень витікає, що єдиний ринок – поняття нейтральне по відношенню до внутрішнього і спільного ринку. Проте, термін «єдиний ринок» навіть раніше використовувався вкрай рідко. У початковій редакції Договору про функціонування Європейського Союзу (Договір про ЄЕС 1957 р.) для найменування єдиного економічного простору використовувався термін «спільний ринок».

Сукупність норм права, регулюючих функціонування внутрішнього ринку ЄС, складає право внутрішнього ринку Європейського Союзу. *Право внутрішнього ринку – це галузь права ЄС, норми якої регулюють створення і функціонування внутрішнього економічного простору в рамках ЄС і забезпечують повну реалізацію свободи пересування товарів, осіб, послуг і капіталів на цьому просторі.*

2. Створення та становлення Митного Союзу

Важливим етапом економічної інтеграції країн є створення зони вільної торгівлі. Однак слід відмітити, що найглибока інтеграція певної групи країн розпочинається, як правило, зі створення Митного Союзу, адже за таких умов країни-члени, з одного боку, втрачають своє право проводити незалежну митну політику та вимушені погоджуватись із запровадженням спільного зовнішнього митного тарифу, що застосовується проти третіх країн, з другого – розширюється вплив держав-членів митного союзу на низку інших політик, насамперед на аграрну, фіскальну та конкурентну тощо.

До створення Митного Союзу в межах зони преференційної торгівлі, а згодом і зони вільної торгівлі діяли митні тарифи, головна мета застосування яких полягала у тому, щоб обмежити імпорт товарів, що є нижчими за ціною, аніж у національного товаровиробника. Крім цього, велике значення мали кількісні обмеження (квоти) на певні види імпортованих товарів, частка яких,

разом узята, нерідко перевищувала загальний попит країни. За таких умов національна промисловість мала значні переваги на внутрішньому ринку, вона була досить добре захищеною, водночас, це не спонукало виробників до удосконалення виробництва, його модернізації, а відтак і до зниження цін на товари та послуги, що надавалися. Унаслідок цього потерпали споживачі: висока ціна, низька якість, малий вибір. Європа 50-х років потребувала таких змін, які б змогли суттєво підняти добробут громадян.

У відповідності до Римського (1957 р.) договору, країни-учасниці взяли на себе дві групи зобов'язань:

– заборона тарифів, квот, кількісних обмежень між державами-учасниками;

– застосування єдиного зовнішнього тарифу на товари та послуги, що надходять із третіх країн.

Всі ці заходи слід було проводити поступово, постійно узгоджуючи при цьому спільні позиції країн-учасниць.

Стаття 23 Договору про ЄЕС (Європейське Економічне Співтовариство) чітко встановлювала, що основою спільноти є митний союз, дія якого поширюється на всю торгівлю товарами й передбачає відмову держав-членів від мита на імпорт та експорт. Також статтями 13 і 14 цього документа визначалося, що митні платежі мають характер еквівалентної дії і повинні бути скасовані в період з 1 січня 1958 р. до 31 грудня 1969 р.

У липні 1958 р. митні платежі були повністю скасовані, але залишилися деякі обмеження. Цей період був дуже складний для країн-учасниць, виникали конфлікти, проводилися чисельні переговори для їх усунення. Необхідно було узгоджувати законодавство не тільки в митній сфері, але і у транспортному секторі, у сфері охорони прав споживачів, охорони довкілля, страхування вантажів тощо. Незважаючи на усі труднощі, ця політика призвело до зростання обсягів взаємної торгівлі між державами-учасницями, який зріс з 1958 по 1968 рік у три рази.

Основними результатами, які були досягнуті у цей період, були наступні: законодавство було приведено у відповідність; поступово зменшилися митні платежі; встановлений постійний діалог між державами-учасницями щодо перетину митного кордону; економічне зростання.

Другий етап становлення митного союзу тривав до 1993 року. Головна особливість цього періоду полягала у тому, що завершення побудови Митного Союзу відбувалося разом з формуванням спільного ринку. Основними документами цього періоду були Єдиний Європейський Акт (1987 р.) і

Маастрихтський договір (1992 р.), які сприяли завершенню складного і досить суперечливого процесу побудови найбільшого у світі митного угруповання.

Зауважимо, що чимало сучасних європейських економістів вважає, що саме утворення митного союзу та зумовлене ним поступальне зростання економік країн ЄС дозволило успішно подолати численні структурні кризи того періоду.

1 січня 1993 року можна вважати початком нового етапу у формуванні Митного Союзу. Саме тоді було повністю скасовано митні кордони та створено вільну від них зону, в якій відтепер у відповідності до Регламенту (Regulation 2913/92, OJ L 302, 19.10.1992) вводилися єдині митні документи TIR (міжнародні дорожні перевезення) та АТА (тимчасовий допуск товарів). Скасування всіх без винятку митних формальностей, що ускладнювали лібералізацію руху товарів у межах Європейської економічної співдружності, суттєво вплинуло на економічне зростання держав-членів.

Незважаючи на значні переваги створення повноцінного Митного Союзу, найбільшими сучасними проблемами його функціонування залишалися такі:

– різне «митне навантаження» між державами-членами, яке особливо відчутним стало після розширення ЄС. Приміром, Чеська Республіка відтепер мала митний (до речі, й паспортний) контроль тільки в столичному аеропорті та деяких регіональних центрах (Прага, Пльзень, Карлові Вари), натомість Польща відтепер «відповідала» за значний товаропотік, що проходив через її східні та частково морські митні кордони;

– ризик контрабанди, який доволі відчутним був не тільки на східних, а й на південних кордонних Спільноти; інституційна взаємодія, яка передбачала не просто створення єдиної митної служби ЄС, а й повну їх взаємодію та гармонізацію, адже відтепер французькі, польські чи угорські митники діяли вже від імені Спільноти, мали однакові механізми взаємодії з Європейською Комісією та Європолем, роль та значення першої з яких важко було переоцінити, адже згідно зі статтею 26 (колишня 28) Договору про Європейський Союз ставки митних тарифів одтепер вже затверджувались одноставним рішенням Ради ЄС (Ради Міністрів ЄС) на пропозицію Європейської Комісії.

Ефективна взаємодія між національними службами забезпечувалася комп'ютеризованою «Митною інформаційною системою» (CIS, 1997). Неапольська конвенція про взаємодопомогу та співпрацю поставила перед країнами-учасницями наступні цілі:

- 1) припинення незаконної торгівлі;

- 2) підвищення ефективності співпраці у здійсненні митного контролю;
- 3) гармонізація процедури надання взаємодопомоги;
- 4) запобігання, розкриття та покарання порушення національного законодавства і законодавства ЄС;
- 5) запровадження спеціальних видів допомоги, що стосуються переслідування та відстеження руху товарів поза кордонами;
- 6) захист обміну базами даних.

3. Поняття та принципи Митного союзу ЄС.

Стаття 23 договору про ЄС свідчить, що основою співтовариства служить *Митний союз*, що охоплює всю торгівлю товарами і передбачає заборону імпорتنих і експортних митних зборів і будь-яких рівнозначних зборів в торгівельних стосунках між державами-членами, а також встановлення загального митного тарифу в їх стосунках з третіми країнами.

Умови Митного союзу поширюються на товари, що походять з країн співтовариства, а також на товари, ввезені з третіх країн і випущені у вільне обертання в країнах співтовариства.

Ліквідація митних зборів. Стаття 12 в первинному тексті Римського договору зобов'язала держави-члени утримуватися від введення нових митних зборів на імпорт і експорт, а також рівнозначних зборів, і забороняла збільшувати ті мита і збори, які застосовувалися країнами-учасницями у взаємній торгівлі на момент підписання договору.

Ліквідація кількісних обмежень. Наступним необхідним заходом при створенні митного союзу ЄС стало усунення кількісних обмежень у взаємній торгівлі між державами-членами.

28 лютого 1990 р. Комісія ЄС представила проект Митного кодексу співтовариства (далі – кодекс). Кодекс був прийнятий 12 жовтня 1992 р. Регламентом ради 2913/92 і набрав чинності 1 січня 1994 р.

Кодекс і імплементаційний кодекс замінили собою більше ста регламентів і директив, що раніше діяли у сфері митного регулювання. Проте, два найбільш важливих регламенту з числа раніше прийнятих в ЄС продовжували (і продовжують) діяти. Це регламент 2658/87, що вводить загальний митний тариф ЄС, і регламент 918/83, встановлює систему звільнення від сплати митних зборів.

За своєю природою кодекс не може регулювати всі митні і торгівельні заходи, вживані співтовариством відносно третіх країн. Оскільки метою кодексу є консолідація і систематизація загальних правил і процедур митного контролю для всіх товарів незалежно від їх природи, заходи тарифної політики,

що використовують для окремих категорій товарів, знаходяться поза сферою вживання кодексу. Об'єднуючий питання тарифного регулювання ЄС, загальний митний тариф разом з митним кодексом складають два наріжні камені митного права ЄС, що діє відносно третіх країн.

Зміст кодексу. Кодекс складається з 9 частин, 253 статей. Правові норми, що містяться в кодексі, можуть бути представлені у вигляді трьох основних груп:

Загальні умови – частини і, viii і ix – містять положення про сферу вживання кодексу, визначення митної території співтовариства, характеристику основних термінів митного права ЄС, перелік прав і обов'язків сторін в митних правовідносинах, порядок оскарження вирішень митних властей. До цієї групи можна віднести і норми про устанovu комітету з кодексу (статті 247–249).

Методи нарахування мит – положення частин ii, vi і vii, що включають чинники, на основі яких стягуються митні збори (митний тариф, походження товару і митна вартість), норми про привілейовані операції і питання, що стосуються митного боргу.

Система формальностей і митного нагляду – частини iii, iv і v – є, по суті справи, ядром кодексу; дана група містить ключові норми митного права ЄС: правила ввезення товарів на митну територію ЄС, вивозу товарів з митної території, а також положення про митні режими.

Що стосується імплементаційного кодексу, то його структура багато в чому повторює структуру кодексу. Проте імплементаційний кодекс містить лише 5 частин, при цьому кількість статей досягає 915, плюс 113 застосувань.

Сфера застосування кодексу. Митний кодекс разом з правилами його вживання, прийнятими як на рівні співтовариства, так і на національному рівні, формує митні правила співтовариства. Митні правила ЄС застосовуються:

1. На митній території ЄС;
2. У торгівлі між співтовариством і третіми країнами;
3. До товарів, регульованими договором про ЄС, договором «Євратом».

Регламентом № 450/2008 Європейського парламенту й Ради від 23.04.2008 р. було затверджено Модернізований Митний кодекс ЄС (ММК ЄС). ММК ЄС суттєво спрощує митне законодавство та митні процедури як для митних органів, так і для національних суб'єктів господарювання. Головною новацією ММК ЄС є створення т.зв. «нового електронного митного середовища», яке спрощує митні правила та процедури.

20 лютого 2012 р. Комісія ЄС запропонувала доопрацювати Модернізований Митний кодекс ЄС (Community Customs Code (Modernised Customs Code)), а 11 вересня 2013 р. парламент ЄС прийняв зміни до Митного

кодексу ЄС. Вони спрямовані на спрощення й уніфікацію митних правил і процедур на всьому митному просторі ЄС. Нова редакція МК ЄС передбачає перехід до безпаперової, бездокументарної форми оформлення митних процедур до кінця 2020 р. Це означає, що документообіг між підприємствами й митними органами буде відбуватися в електронній формі. У проміжний, перехідний період для митних документів буде застосовуватися одночасно як паперова, так і електронна форма. ЄС працює над завданням електронного обігу в рамках довгострокового стратегічного плану.

4. Правові основи Економічного і Валютного союзу (ЕВС). Антимонопольна політика ЄС і регулювання конкуренції.

Сприйняття економічного і валютного союзу як етапу модельної регіональної економічної інтеграції, якій протягом всієї історії свого становлення і розвитку дотримується ЄС, дозволяє помітити, що навіть тоді, коли всі свободи спільного ринку будуть реалізовані, спільний ринок не буде схожий досконало на внутрішній ринок. Грошові коливання і ризик змін будуть створювати нові перепони для обміну, обмежувати взаємопроникнення фінансових ринків і заважати розміщення підприємств там, де фактори виробництва, здавалося б, найбільш сприятливі для їх діяльності. Щоб створити оптимальні умови для торгівлі, виробництва та інвестицій, члени загального ринку повинні були просунутися до наступного етапу економічної інтеграції, тобто *економічного і валютного союзу* (ЕВС).

Вчені називають ЕВС найвищою сходинкою економічної інтеграції. З моменту створення ЄС ідея економічного і валютного союзу стала однією з центральних у стратегії цього регіонального об'єднання. ЕВС був заснований у 1992 році Маастрихтським договором. Договір встановлював, що ЄС складається з трьох «опор». Перша «опора» передбачала створення ЕВС держав – членів ЄС. Маастрихтський договір став справжнім проривом в процесі європейської інтеграції. Федералістські сили ЄС отримали підставу говорити, що договір закладає основи майбутнього європейської держави.

Пункт 2 ст. 119 розд. VIII «Економічна та грошова політика» Договору про функціонування ЄС проголошує в якості одного із засобів для досягнення цілей, до яких ЄС прагне створення ЕВС, грошовою одиницею якого є євро. Стаття 119 Договору про функціонування ЄС в якості основних складових називає економічний союз та валютний союз.

У відповідності з положеннями п. 1 ст. 119 Договору діяльність держав-членів та Союзу включає в себе встановлення економічної політики, яка заснована на тісній координації економічної політики держав-членів, на

внутрішньому ринку та на визначенні загальних цілей, та яка проводиться при дотриманні принципу відкритої ринкової економіки з вільною конкуренцією. Дана норма присвячена «економічному» компоненту ЕВС і визначає принцип вільної ринкової економіки з вільною конкуренцією, а також три основи, на яких має будуватися економічна політика ЄС: 1) тісна координація економічних політик держав-членів; 2) внутрішній ринок; 3) визначення загальних цілей.

Згідно з умовами і процедурами, передбаченими Договорами, така діяльність включає в себе єдину грошову одиницю євро, а також визначення і проведення єдиної грошової політики і єдиної політики валютних курсів, головною метою яких є підтримка стабільності цін і, без шкоди для цієї мети, надання підтримки загальної економічної політики в Союзі згідно з принципом відкритої ринкової економіки з вільною конкуренцією (п. 2 ст. 119 Договору). Згідно з цим положенням, «валютний» компонент Союзу складається з єдиної валюти, проведення спільної валютної політики і єдиної політики обмінних курсів. А метою цих політик має бути підтримання стабільності цін (стабільність валюти та відсутність інфляції).

Основоположними принципами, на яких базується діяльність ЄС в рамках ЕВС є: 1) стабільні ціни; 2) здорові публічні фінанси та умови грошового обігу; 3) стабільний платіжний баланс.

Логіка валютного союзу ЄС чітко простежується за допомогою дослідження історичної ретроспективи валютної інтеграції. Спроби створення валютних союзів між різними європейськими державами неодноразово робилися в ХІХ – початку ХХ ст. В той час грошові системи і міжнародні фінансові відносини були засновані на золоті і сріблі (принцип биметалізму). Проблеми з інфляцією виникали тільки при відкритті нових великих родовищ цих дорогоцінних металів.

Європейський економічний союз вважається створеним з підписанням у 1957 р. Римського договору. В цьому документі містяться положення, присвячені економічній політиці, що відносяться до господарської та валютної координації держав – членів. Стаття 105 Римського договору послужила основою для створення такої важливої установи, як Валютний комітет.

До складу цього органу входять по два голови і двох членів від кожної держави-члена, які призначаються комісією ЄС. В їх обов'язки входить спостереження за валютним і фінансовим становищем в ЄС в цілому та окремих країнах-учасниках. На основі Договору про створення ЄЕС у 1964 р. було створено ще одну спеціалізовану установу – Комітет керуючих центральними банками держав-членів.

Маастрихтський договір передбачав створення валютного союзу в три етапи.

Перший етап розпочався 1 липня 1990 р. і тривав до 31 грудня 1993 р. Була скликана міжурядова конференція для обговорення договору про економічний і валютний союз. Уряди восьми держав – членів ЄС домовилися провести повну лібералізацію руху капіталів і платежів. Таким чином, в ході першого етапу слід було завершити процес утворення єдиного внутрішнього ринку країн-членів ЄС. Планувалося посилити заходи для розвитку конкуренції та збільшити допомогу бідним регіонам. Усі держави-члени повинні були приєднатися до механізму валютних курсів. Від міністрів фінансів було потрібно домовитися про нові процедури координації макроекономічної політики. Намічалось також зміцнення Комітету керуючих центральними банками.

Другий етап розпочався 1 січня 1994 р. Його основним завданням було продовження зближення національних економік. Основним нововведенням другого етапу було створення Європейського валютного інституту (1994 р.). Цей орган був покликаний посилити співпрацю між національними центральними банками з підготовки третього етапу і заохочувати використання євро аж до випуску відповідних банкнот. Крім того, на Європейський валютний інститут була покладена ще одна важлива задача – створення нормативної бази для ЄЦБ, який повинен проводити єдину грошову політику. Основна мета цієї політики – підтримання стабільності цін.

Дата початку **третього етапу** була визначена Радою Європи в Мадриді в грудні 1995 р. Повне економічне та валютне об'єднання почалося автоматично 1 січня 1999 р., причому тільки для країн, які виконали умови вступу у валютний союз. Крім того був розроблений порядок переходу до нової валюти і вирішено, що вона буде називатися «євро». До цього моменту була введена єдина європейська валюта, спочатку в безготівковій формі. З 1 березня 2002 р. у готівковий обіг була введена єдина європейська валюта «євро». Таким чином, було ознаменовано завершення третього заключного етапу.

Впровадження єдиної європейської валюти – євро. Необхідність введення євро була зумовлена перш за все тим, що єдиний внутрішній ринок, існуючий в ЄЕС із 1993 р., не міг ефективно функціонувати через наявність національних грошових систем, які зберігали коливання валютних курсів, різницю в цінах та податках. Повноцінна економічна інтеграція неможлива без єдиної валюти або жорстко зафіксованих курсів валют країн – учасниць валютного союзу. Єдина валюта є найбільш ефективним засобом усунення всіх перешкод для вільного руху капіталів, товарів, послуг та робочої сили. Важливими причинами появи єдиної валюти були все більш зростаюча

взаємозалежність економік країн Західної Європи та необхідність доведення макроекономічної політики до потреб сучасного суспільства, поліпшення підприємницького клімату та підвищення міжнародної ролі ЄЕС. Єдина валюта була здатна захистити юридичних та фізичних осіб від непередбачених коливань валютних курсів і дає змогу порівнювати ціни на товари та послуги в межах валютного союзу.

На макроекономічному рівні уніфікація грошових ринків країн ЄЕС дозволяла б ефективніше боротися з інфляцією, знизити процентні ставки та податки, що сприяло б зростанню виробництва, зайнятості, стабільності фінансової системи, надходженню інвестицій. Для підприємств це означало єдине валютно-фондове регулювання на всій території ЄВС, значне скорочення витрат на обслуговування операцій, цінових та валютних ризиків. Для фізичних осіб єдина валюта сприяла б дешевшому веденню рахунків та поїздкам всередині країн-членів ЄВС, отриманню кредитів, проведенню операцій із цінними паперами. Головною перевагою впровадження і використання євро для населення визначалась ліквідація обмінних курсів між національними валютами ЄВС, що сприяло б економії коштів, які раніше втрачалися в результаті банківських операцій. Оскільки вся внутрішня торгівля ЄВС стала б єдиною, то знизився б обсяг необхідних золотовалютних резервів країн-членів. Євро, що колективно підтримувався, мав би значно стійкіший курс, ніж національні валюти. Євро сформував би єдиний європейський ринок капіталу, конкурентоспроможний і ліквідний, а також надав можливість інтернаціоналізувати операції не тільки великих, але й малих фірм. Для Європейського Союзу в цілому ці переваги полягали у формуванні стабільної та такої, що заслуговує на довіру, бази для макроекономічного розвитку, досконалості функціонування єдиного внутрішнього ринку ЄС та здешевлення інвестицій. У масштабах світової економіки відкривалися можливості для появи нової стійкої резервної валюти та кращого збалансування міжнародної валютної системи. Таким чином, єдина валюта потенційно могла б дати усім країнам ЄЕС реальні переваги у вигляді ефективного єдиного ринку, зростання зайнятості населення, поліпшення рівня життя.

Було розроблено план поетапного впровадження єдиної валюти євро:

– перший етап (1 січня 1999 р. – не пізніше 1 січня 2002 р.): перехід до євро банківського та фінансового секторів, випуск нових державних позик у євро, початок виробництва банкнот євро;

– другий етап (не пізніше 1 січня 2002 р. – не пізніше 1 липня 2002 р.): остаточний перехід на євро в системі державного управління, введення в обіг

банкнот та монет євро, які в перші 6 місяців є валютою, рівноправною з національною;

– третій етап (не пізніше 1 липня 2002 р.): євро стає єдиним узаконеним засобом розрахунків на всій території країн-членів Європейського валютного союзу (ЄВС).

Тривалість перехідного періоду в три роки була зумовлена необхідністю підготувати громадськість, банківські системи і технічні засоби, підприємства роздрібної торгівлі та державного сектору. Якщо підготовчі заходи на початкових етапах та накопичення критичної маси нової валюти будуть завершені достроково, наступні етапи могли б бути скорочені. Для великих компаній, які зазвичай працюють із різними валютами, перехідний період не створив значних проблем з їх паралельним обліком (так, деякі транснаціональні корпорації, наприклад «Сіменс», «Філіпс», «БМВ», оголосили про перехід на ведення бухгалтерського обліку в євро з 1999 р.). Для малого та середнього бізнесу, що звик працювати з однією валютою, це могло б бути дещо складнішим.

Із 1 січня 1999 р. на євро було переведено:

а) бюджет ЄС та всю систему бухгалтерського обліку європейських інститутів;

б) облігаційні позики ЄС, Європейського центрального банку (ЄЦБ), Європейського інвестиційного банку зі строком погашення після 1 січня 1999 р., раніше номіновані в ЕКЮ і валютах, що заміняли євро, та платежі за ними;

в) нові облігаційні та інші позики країн-членів зони євро.

До усіх інших фінансових операцій в зоні євро застосовувалось правило «ніяких змушень, ніяких заборон», тобто підприємства могли переходити на нову валюту в будь-який прийнятний для них час до січня 2002 р. У перехідний період конвертація національних валют ЄВС у євро відбувалася за такими основними принципами:

– євро та національні валюти ЄВС за юридичним змістом є однією і тією самою валютою (точніше національні валюти ЄВС є субноміналами євро);

– для конвертації однієї національної валюти ЄВС в іншу або у євро застосовувалися спеціальні правила;

– банки країн, що не входять до валютного союзу, формально не мали юридичних зобов'язань щодо дотримання цих правил, однак на практиці суворо їх дотримувалися.

Щодо фізичних осіб, то всі вони могли здійснювати в євро оптові безготівкові розрахунки та під час роздрібної торгівлі покупці могли

розраховуватися за допомогою платіжних доручень, кредитних карток, чеків. Заробітна плата в готівковій формі до 1 січня 2002 р. виплачувалася в національній валюті, однак якщо вона перераховувалася за допомогою чеків або переказів у перехідний період – відбувалася номінація в євро, за бажанням отримувача або згідно з домовленістю між ним та адміністрацією підприємства. Всі види банківських рахунків фізичних та юридичних осіб відкривалися та обслуговувалися до 2002 р. в національних валютах або євро, за вибором власника, з поступовою номінацією до кінця перехідного періоду. Проценти за рахунками та цінними паперами нараховувалися і виплачувалися у валюті рахунку чи цінного папера, але могли бути конвертовані в євро. У 1999 р. 20 % європейських компаній використовували євро як основну грошову одиницю під час проведення розрахунків.

Перехід на єдину валюту спричинив низку значних змін на кредитному та фондових ринках: різко скоротилися валютні ризики; посилилась тенденція зниження кредитних ризиків; прискорився процес інтеграції фондових ринків. Тому головним сегментом ринку, де Європа швидко отримала дивіденди від введення євро, став міжнародний ринок облігацій: вже у 1999 р. було випущено 45 % міжнародних облігацій (602,2 млрд. дол.) проти 42 % (572,5 млрд. дол.), а інші 13 % ринку (174,2 млрд. дол.) було поділено між швейцарським франком, фунтом стерлінгів та японською єною. Вважається, що основною причиною цього успіху єдиної європейської валюти стали значно нижчі довгострокові процентні ставки в зоні євро, ніж у США. Крім того, популярність євро на початку 1999 р. пояснювалася відносною слабкістю долара стосовно єни, і тому багато японських інвесторів продавали доларові активи для звільнення фондів під купівлю євро.

Під впливом євро почав радикально змінюватися весь європейський фінансовий світ: на перший план виходять банки, що працюють перш за все на ринках цінних паперів, а також змінюється клієнтура європейських банків – зменшується частка промислових та торговельних компаній, збільшується частка інвестиційних і пенсійних фондів, страхових, фінансових компаній. Введення євро змусило фондові ринки країн ЄВС шукати шляхи можливої інтеграції: якщо у 1998 р. в ЄС нараховувалось 32 фондові та 23 ф'ючерсні біржі проти 7 та 8 у США, то після появи євро в ЄС почали формуватися 3–4 великі фінансові центри, які пов'язані між собою електронними мережами та забезпечували своїх клієнтів доступом до всіх фінансових центрів світу.

Євро став сильним стимулом посилення концентрації європейського бізнесу. Як і при будь-якому розширенні ринку, в корпоративній структурі

країн зони євро почалася потужна хвиля злиття та поглинань, спрямована, наприклад, на збільшення підприємств та банків до розмірів, що давали б їм змогу ефективно оперувати в масштабах всієї зони. Додатковий імпульс надало й те, що ЄС все ще відставав за рівнем концентрації від США та Японії. 100 найбільших підприємств США виробляли у рік на одну особу продукції на 10 780 дол., Японії – навіть 24 430 дол. Щодо ЄС ця цифра значно нижча – 7770 дол. Найбільш відчутним для ринка стало злиття європейських бірж. Результат – поява єдиної електронної біржі з автоматичною системою торгів, доступ до якої отримали інвестори в усіх європейських країнах. Хвиля злиття торкнулася й інших секторів, серед них – банківський. Для банків введення єдиної європейської валюти означало становлення нового ринку банківських послуг, просування до єдиних ринків державних і корпоративних цінних паперів в масштабах зони євро. Для промислових корпорацій введення євро означає перш за все зниження витрат на розрахункове обслуговування та на гарантування валютних операцій. За допомогою нової валюти європейські компанії бажали створити в єврозоні найбільший у світі територіальний масив.

Переваги та недоліки євро. Зі створенням єврозони у 1999 р. на світовій економічній сцені з'явився новий гравець, який у деяких аспектах є рівним до економіки США. В міжнародному плані єдина європейська валюта з самого початку була задумана як альтернатива долару у всесвітньому фінансовому обігу. Злиття 11 європейських валют насамперед було покликане забезпечити подальший розвиток великого економічного простору, здатного протистояти американському долару. Таким чином, поява євро робила Європейський Союз менш залежним від вартості своєї валюти за кордоном і відповідно менш схильним до впливу спекулятивних операцій на зовнішніх фінансових ринках, що в кінцевому результаті забезпечило б йому внутрішню стабільність. Євро може стати запорукою валютно-фінансової стабільності для країн ЄВС. Зона євро – фактично найбільша в світі торговельна зона. Завдяки цій валюті країни ЄВС стали менше залежати від коливань американського долара, що дає їм змогу проводити самостійнішу економічну політику.

За допомогою євро можливе досягнення більшої інтеграції в межах Європейського Союзу та підвищення ефективності валютної системи і монетарної політики ЄС. За наявності єдиного центрального банку замість п'ятнадцяти національних набагато легше проводити спільну політику в сфері організації кредитування, розрахунків, ціноутворення, податків та ін. Перехід від валютної роздробленості до єдиної валюти надає як державам, так і бізнесу Євросоюзу значні переваги. Це дає змогу ефективно боротися з інфляцією,

знизити процентні ставки та рівень податків. Враховуючи, що вся торгівля всередині єврозони є одновалютною (а це приблизно 70 % загальної зовнішньої торгівлі країн ЄС), євродержави можуть обходитися значно меншою масою необхідних їм золотовалютних резервів. Їх надлишкову частину можна спрямувати до господарського та інвестиційного обігу.

Перевага європейської валюти полягає в тому, що значна частка торговельних операцій та потоків капіталу, особливо у країнах Східної Європи, здійснюється у цій валюті. Зменшені операційні витрати сприятимуть підвищенню ефективності та поліпшенню розподілу факторів виробництва. Надбавки на процентні ставки за ризик, викликані змінами у валютному курсі, також були значно зменшені. Основні вигоди від введення нової валюти отримав бізнес ЄС. Для нього в євроні встановлене єдине грошово-кредитне та валютне регулювання. Значно скоротилися порівняно з різно-валютним середовищем витрати на розрахункове обслуговування операцій, строки проходження грошових переказів, що дає змогу підприємствам значно заощаджувати на накладних витратах та обіговому капіталі. Євро, що колективно підтримується, стало значно стабільнішим, ніж окремі національні валюти. Всередині зони майже не існує валютних ризиків, створений єдиний європейський ринок капіталу, більш крупний, конкурентоспроможний та ліквідний, порівняно з національними ринками. Завдяки єдиній валюті реальним став швидший економічний підйом, спрощення міждержавної торгівлі в рамках ЄС, було створено єдиний ринок цінних паперів. Національні зв'язки між банками, з одного боку, та клієнтами – з іншого, стали швидко розвиватися, європейські інтеграційні процеси вийшли на більш високі кількісні та якісні рівні. У підсумку вся ця взаємодія факторів сприяла постійному зростанню торгівлі, інвестицій, зайнятості та темпів економічного зростання.

Одним з основних ризиків для євро як нової міжнародної валюти є те, що за ним стоїть не єдина держава з чітко встановленими інтересами, а декілька держав, які відрізняються за економічним та політичним значенням, культурними і правовими традиціями. Найважливіші рішення в сфері грошово-кредитної, валютної і фінансової політики приймаються різними інститутами на основі складного механізму, який не може конкурувати з ефективною централізованою валютною політикою США.

Ще одним недоліком є те, що слабке євро спричиняє велику шкоду інтересам найбільших та найрозвинутіших країн, а у випадку надмірного його зміцнення – неминучі зниження темпів економічного зростання і соціальні витрати в менш розвинутих країнах. Крім того, орієнтація Європейського

центрального банку, перш за все, на підтримку стабільності цін і жорсткий контроль за грошовою масою євро, сприяє експансії на світових валютних ринках. Єдина для всіх країн Європи грошова політика означає, що втрачається можливість адекватно реагувати на конкретні обставини в окремих країнах, які знаходяться на різних рівнях розвитку, або які проходять різні періоди економічного циклу. Окремою проблемою є боротьба з інфляцією, тому що не можна передбачити наскільки ефективною буде можливість впоратися з регіональною інфляцією в умовах єдиної валюти.

Політичні конфлікти, що виникають як у країнах-членах ЄС, так й в усьому світі, збільшують ризики, тому що залишається загроза спекулятивної атаки на євро. Такі спекулятивні загрози ставять себе за мету:

- зниження курсу євро з подальшим його скуповуванням;
- це може бути пов'язано з тим, що євро вважають однією з найсильніших валют світу;
- подальше скуповування державних паперів, що входять до ЄВС;
- послаблення євро, щоб не становив конкуренції долару.

Також можливими є масове безробіття та економічний спад загальноєвропейського масштабу.

Головним фактором конкурентної боротьби стане вартість праці. Єдина валюта призведе до того, що ставки заробітної плати в різних країнах єврозони можна буде легко порівнювати і робітники та їх профспілки будуть здійснювати тиск на роботодавців з метою підвищення заробітної плати до вищого рівня. Єдиний вихід для роботодавців, які бажають зберегти конкурентоспроможність на світових ринках – подальше скорочення робочої сили. Також недоліки можуть виникати через появу економічних потрясінь, що відбуватимуться в окремих країнах валютного союзу, які, беручи до уваги низьку мобільність на ринку праці та малу гнучкість номінальної заробітної плати, можуть у майбутньому спричинити високі витрати пристосування. Потрясіння в різних частинах валютної зони можуть бути також спричинені відмінностями інститутів ринку праці та фіскальних систем.

Сьогодні євро – офіційна валюта 19 з 27 країн. Євро є однією з основних резервних валют у світі, він займає друге місце за часткою валютних резервів, обсягами торгівлі на міжнародному валютному ринку і готівкового обігу.

5. Антимонопольна політика ЄС і регулювання конкуренції.

Для реалізації цілей політики в області конкуренції було створено *антимонопольне право ЄС*, або так звані *правила конкуренції*. Вони являють собою сукупність норм, спрямованих на попередження і припинення

антиконкурентних (обмежувальних) угод; усунення зловживань домінуючим становищем на ринку; контроль економічної концентрації.

Об'єктом регулювання антимонопольного права ЄС є відносини і дії (практики), які впливають на конкуренцію на ринку ЄС. Предмет регулювання правил конкуренції – права і обов'язки учасників згаданих відносин і дій. Основна мета – забезпечити свободу конкуренції на спільному ринку, яким є ринок країн ЄС, і заборонити недозволені форми торгівлі, які ведуть до обмеження конкуренції.

У ЄС в цілому компетенція в галузі регулювання конкуренції розподілена між органами ЄС та національними антимонопольними відомствами і судами. Серед національних правозастосовних органів виділяють спеціалізовані та неспеціалізовані органи. До перших належать антимонопольні органи, до других – поліція і суди. Зазвичай національні антимонопольні органи зайняті наглядом за дотриманням національного законодавства про конкуренцію, але можуть вирішувати і деякі інші завдання права ЄС.

Боротьба за ринок часто ведеться незаконними методами, які, як правило, згубно впливають на економіку. Такі методи одержали загальну назву *недобросовісна конкуренція* [Unfair competition (англ.), concurrence deloyale (фр.), unlautern Wettbewerb (нім.)].

Договором про функціонування ЄС встановлено заборону на укладення угод між підприємствами, прийняття рішень їх асоціаціями та здійснення узгоджених дій на спільному ринку або на значній його частині, які можуть заподіяти шкоду торгівлі державам-членам і мають своєю метою або наслідком запобігання, обмеження чи спотворення конкуренції в межах єдиного економічного простору. Це приклад негативної інтеграції. Такого роду угоди визнані публічним правом несумісними із загальним ринком. Як наслідок, будь-яка угода або рішення будуть нікчемними.

Суб'єктами угод, що володіють можливістю обмежувати або порушувати конкуренцію, можуть бути як підприємства, так і асоціації підприємств.

6. Податкове право ЄС – концепція власних ресурсів.

Податкове право Європейського Союзу є сукупністю правових норм, податкових положень Договору про Європейське Співтовариство (первинне право), нормативно-правових актів інститутів ЄС, прийнятих в рамках їх компетенції і повноважень (вторинне право), загальних принципів європейського права, що застосовуються до податкових відносин, а також – практики суду Європейського Союзу та Спільного суду з податкових питань.

Податкове право ЄС займає місце між національним податковим правом і міжнародним податковим правом. Податкові питання знаходяться як у

компетенції ЄС, так і в компетенції держав-членів. До компетенції ЄС у сфері податків, які безпосередньо впливають на функціонування єдиного ринку, входять, наприклад, податок на додану вартість (ПДВ) і акцизи. При цьому національні уряди зберегли відповідальність за прямі податки, до яких відносяться податок на доходи фізичних осіб та податок на доходи компаній.

Основними джерелами податкового права ЄС є установчі документи, загальні принципи права, нормативно-правові акти вторинного права (регламенти, директиви, рішення, висновки і рекомендації), рішення суду ЄС і міжнародні договори.

Територія застосування норм податкового права ЄС в сфері «непрямого оподаткування» обмежена європейською материковою територією її держав-членів, за певним винятком (наприклад, в Гібралтарі відсутній ПДВ). Так, Директива про загальну систему ПДВ не застосовується до наступних територій, що є частиною митної території ЄС: гора Афон; Канарські острови; Французькі заморські департаменти (Гваделупа, Мартиніка, Реюньон і Французька Гвіана; Сен-Бартельмі і Сен-Мартен, що вийшли зі складу Гваделупи 22 квітня 2007 р., повернулися до складу ЄС після набуття чинності Лісабонського договору); Аландські острови; Нормандські острови (Гернсі, Джерсі, Олдерні, Сарк, Херм). Також вона не застосовується до наступних територій, що не входять до складу митних територій ЄС: острів Гельголанд; територія Бюзінгена; Сеута; Мелілья; Лівіньо; Кампіоне-д'Італія; італійські води озера Лугано. Норми податкового права ЄС у сфері прямого оподаткування застосовуються на всій географічній території держав-членів ЄС та їх асоційованих і залежних територіях (наприклад, на Кайманових островах і на Британських Віргінських островах застосовується Директива про оподаткування заощаджень).

Податкова політика ЄС. Розвиток податкового права ЄС знаходиться в руслі загальної податкової політики союзу, яка спрямована на те, щоб податкові правила не порушували вільне пересування товарів, осіб, послуг і капіталів і щоб таке вільне пересування не створювало можливостей для ухилення від податків. Створені в рамках такої політики правила існують для забезпечення рівного функціонування єдиного ринку товарів і послуг та збереження за кожним членом ЄС справедливої частки податкових доходів.

На цей час до складу податкової системи ЄС входять такі види податків, встановлені на території держав ЄС: непрямі податки (ПДВ, акцизи і мита), прямі податки (прибутковий податок та т. ін.), а також внески на соціальну безпеку.

7. Правові питання інтеграції України до ЄС

Переговори між Україною та Європейським Союзом щодо укладення нової посиленої угоди на заміну Угоди про партнерство та співробітництво розпочалися у березні 2007 р. відповідно до Плану дій Україна – ЄС.

На Саміті Україна – ЄС (*вересень 2008 р., м. Париж*) сторони досягнули домовленості, що нова посилена угода буде називатися Угодою про асоціацію. 16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС.

Українська Сторона передала до депозитарію ратифікаційні грамоти і завершила таким чином усі внутрішньодержавні процедури.

Угода про асоціацію за своїм обсягом і тематичним охопленням є найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором з третьою країною, коли-небудь укладеним Європейським Союзом. Вона визначає якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» і слугує стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні. Передбачена Угодою поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та ЄС визначатиме правову базу для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, частково робочої сили між Україною та ЄС, а також регуляторного наближення, спрямованого на поступове входження економіки України до спільного ринку ЄС. 1 вересня 2017 року після тривалого процесу ратифікації Угода про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності у повному обсязі.

Роботу над виконанням Угоди про асоціацію в частині секторальної інтеграції Україна має завершити не пізніше кінця 2023 року, а загалом всі положення Угоди, щодо яких визначені терміни виконання, мають бути виконані не пізніше 31 грудня 2025 року.

В преамбулі записані такі цілі асоціації:

а) сприяти поступовому зближенню Сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах;

б) забезпечити необхідні рамки для посиленого політичного діалогу в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес;

в) сприяти, зберігати й зміцнювати мир та стабільність у регіональному та міжнародному вимірах відповідно до принципів Статуту ООН і Гельсінського заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, а також цілей Паризької хартії для нової Європи 1990 року;

d) запровадити умови для посиленних економічних та торговельних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, у тому числі завдяки створенню поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі, як це визначено у Розділі IV («Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею») цієї Угоди, та підтримувати зусилля України стосовно завершення переходу до діючої ринкової економіки, у тому числі шляхом поступової адаптації її законодавства до *acquis* ЄС;

e) посилювати співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод;

f) запровадити умови для дедалі тіснішого співробітництва в інших сферах, які становлять взаємний інтерес.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що являє собою Митний Союз ЄС в економічному й організаційному відношенні?

2. Назвіть основні етапи еволюції МС. Виділіть 3–4 характерні риси, притаманні кожному з них.

3. Чому ліквідації внутрішніх кордонів у 60-х роки ХХ ст. заважали «процедурні моменти»? Як держава намагалася захистити себе від надлишку імпортованих товарів?

4. Наведіть свої аргументи на підтримку одного з висловів: «створення Митного Союзу завершилося 1968 року»; «створення Митного Союзу завершилося 1993 року, відколи почав діяти спільний ринок ЄС»; «хоча Спільний Ринок ЄС почав діяти у 1993 році, Митний Союз не завершив свого формування й понині».

5. Чому ЄС надає такої ваги основним митним документам, зокрема TIR та АТА? Поясніть це на конкретних прикладах.

6. Що являє собою митна інформаційна система?

7. З якою метою був створений Митний кодекс Спільноти? Як він гармонізується з преференціями, що діють у ЄС?

8. Як створюється в ЄС «митний борг»?

9. Що являє собою митна вартість?

10. Що включає процедура «митної очистки»?

11. У яких випадках дозволяється діяльність без сплати платежів на імпорт?

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ «ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ»

Тема 1. Історія розвитку європейської ідеї. Створення Європейських Співтовариств та Європейського Союзу. Правові основи економічної інтеграції ЄС (4 години)

1. Історія розвитку європейської ідеї. Створення Європейських Співтовариств та Європейського Союзу. Основні етапи процесу економічної інтеграції.

2. Положення Договору про ЄОВС 1951 р. стосовно економічних пріоритетів Співтовариства. Напрямки економічних відносин, що підлягали врегулюванню за ст. 3 цього Договору.

3. Біла книга 1986 р.

4. Рішення Суду ЄС у праві Ф. Коста.

5. Створення Європейського Союзу. Основні етапи процесу економічної інтеграції.

6. Амстердамські договори і реформування Євросоюзу.

7. Ніщцький договір і розширення Євросоюзу.

8. Лісабонські договори і перспективи розвитку Європейського Союзу.

Тема 2. Система ГАТТ/СОТ (4 години)

1. Система ГАТТ/СОТ і економічне право ЄС. Позиція Суду ЄС з цього питання.

2. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ). Створення Світової організації торгівлі (СОТ).

3. Європейський Союз – член СОТ.

4. Україна і ГАТТ/СОТ. Введення високих митних тарифів США та іншими країнами.

5. Виникнення валютних блоків: стерлінговий, доларовий, золотий.

6. Пропозиція США та Великої Британії щодо створення Міжнародної торговельної організації.

7. Прийняття Генеральної угоди з тарифів і торгівлі, ключового документу регулювання міжнародних господарських торговельних відносин (ГАТТ).

Тема 3. Формування єдиного внутрішнього ринку ЄС. Внутрішній ринок ЄС: поняття і принципи. (2 години)

1. Договір про функціонування Європейського Союзу.

2. Три складових спільного ринку: чотири економічні свободи, напрями діяльності співтовариства, митний союз.

3. Заснування внутрішнього ринку ЄС.

4. Поняття і принципи внутрішнього ринку ЄС. Співвідношення понять «спільний ринок ЄС» і «внутрішній ринок ЄС».

5. Реформування внутрішнього ринку. Ефективність функціонування внутрішнього ринку.

Тема 4. Створення і становлення Митного союзу (4 години)

1. Поетапний підхід до проведення єдиної митної політики. Зобов'язання країн-учасниць у відповідності до Римського договору (1957р.).

2. Узгодження законодавства не тільки в митній сфері, але і у транспортному секторі, у сфері охорони прав споживачів, охорони довкілля, страхування вантажів тощо.

3. Другий етап митного союзу (1993 р.). Скасування митних кордонів, введення єдиних митних документів TIR (міжнародні дорожні перевезення) та АТА (тимчасовий допуск товарів). Сучасні проблеми функціонування митного союзу: різне «митне навантаження», ризик контрабанди.

4. Прийняття митного кодексу (1992 р., набрав чинності 01.01.1994 р). Зміст кодексу: загальні умови, методи нарахування мит, система формальностей і митного нагляду.

5. Застосування кодексу. Прийняття змін до митного кодексу.

6. Правові основи Економічного і валютного союзу (ЕВС).

7. Антимонопольна політика ЄС і регулювання конкуренції.

Тема 5. Податкове право ЄС – концепція власних ресурсів. (4 години).

1. Правові питання інтеграції України до ЄС.

2. Компетенція ЄС у сфері податків.

3. Джерела податкового права ЄС.

4. Територія застосування норм податкового права ЄС.

5. Податкова політика ЄС.

6. Види податків системи ЄС.

Тема 6. Правові питання інтеграції України до ЄС (2 години).

1. Витоки Угоди про асоціацію.

2. Ратифікування Угоди про асоціацію між Україною і ЄС.

3. Визначення формату відносин між Україною та ЄС в Угоді про асоціацію.

4. Остаточне набуття чинності Угоди про асоціацію, робота над виконанням угоди в частині секторальної інтеграції.
5. Цілі асоціації.

Тема 7. Основа діяльності ГАТТ. Здійснення багатосторонніх міжнародних переговорів (раундів) (4 години).

1. Результати переговорів. Кількість раундів і країн – учасниць.
2. Результати проведення раундів: (Кеннеді-раунд, (1964–1967 рр)., Токійський раунд (1973–1979рр.), Уругвайський раунд (1986–1993рр.).
3. Створення Світової організації торгівлі (СОТ). Світова конференція в Маракеші(Марокко),1994 р.
4. Досягнення СОТ (формування комплексу універсальних договорів системи ГАТТ, створення організаційного механізму реалізації комплексу угод системи ГАТТ, визначення умови набуття членства в СОТ, баланс правової системи ГАТТ/СОТ, виконання СОТ ролі міжнародного форуму для торгових переговорів.
5. Перехід держав з двостороннього на багатостороннє регулювання міжнародної торгівлі(Генеральна угода з торгівлі послугами – General Agreement on Trade in Services» (ГАТС), Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності – «Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights»(ТРИПС), (Угода про субсидії та компенсаційні заходи, Угода про технічні бар'єри в торгівлі, Угода про процедури ліцензування імпорту, Угода з митної оцінки, Угода про антидемпінгові заходи тощо.
6. Правові принципи ГАТТ: а) антидискримінаційні; б) забезпечуючи (санкціонуючі); в) транспарентності; г) вирішення торговельних спорів шляхом консультацій і переговорів; д) які вийшли з процесу боротьби з причинами загальнолюдських проблем.

Тема 8. Європейський союз – член СОТ (4 години).

1. «Кодекс поведінки» європейської спільноти і держав-членів.
2. Місце норм права у законодавстві СОТ.
3. Торговельна політики ЄС взагалі і відносно третіх держав.
4. Процес приєднання України до системи ГАТТ/СОТ.
5. Можливості України при приєднанні до ГАТТ/СОТ.
6. Наслідки вступу до СОТ України.

Тема 9. Правові основи Економічного і валютного союзів (ЕВС) (4 години)

1. Необхідність введення євро.
2. План поетапного впровадження єдиної валюти євро.
3. Принципи конвертації національних валют Європейського валютного союзу (ЕВС) щодо юридичних і фізичних осіб.
4. Зміни на кредитному та фондовому ринках.
5. Зміна європейсько-фінансового світу під впливом євро.
6. Переваги та недоліки євро.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

до написання й оформлення контрольних робіт

Контрольні роботи займають важливе місце у навчальному процесі на заочному факультеті вищих навчальних закладів. Основна мета – з'ясування студентами теоретичних положень, надбання ними навичок самостійної роботи із законодавчими актами, навчальною і науковою літературою, уміння застосовувати отримані знання для вирішення конкретних практичних ситуацій.

Контрольна робота складається з трьох запитань. Кожне запитання вимагає всебічної відповіді, що досягається за допомогою ретельного вивчення рекомендованого законодавства та навчальної літератури. Для успішного написання контрольної роботи студент повинен уважно ознайомитися із завданням; проаналізувати законодавчі акти; ознайомитися з рекомендованою літературою; продумати відповіді на поставлені запитання.

Нормативні документи, навчально-методичні матеріали й інші джерела, які використовуються у контрольній роботі, повинні бути зазначені відповідно до загальних вимог. Список джерел додається наприкінці роботи.

Контрольна робота має бути виконана в учнівському зошиті або надрукована. На кожній сторінці мають бути залишені поля для зауважень. Усі сторінки повинні бути пронумеровані. Наприкінці роботи студент мусить поставити свій підпис і дату виконання контрольної роботи.

На титульному аркуші роботи необхідно вказати найменування університету, факультету, групи, номер варіанта, своє прізвище, ім'я, по батькові.

Термін виконання:

- контрольна робота має бути здана на рецензію викладачеві не пізніше ніж за місяць до початку сесії;
- усі зауваження рецензента студент повинен усунути до іспиту або заліку, обговорити з ним дискусійні питання;
- студентів, що несвоєчасно здали контрольні роботи, до сесії не допускають;
- незараховані роботи є підставою для недопущення до іспиту, заліку.

**ПІДСУМКОВА КОНТРОЛЬНА РОБОТА
З НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ
«ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ»**

Варіант 1

1. Історія розвитку європейської ідеї.
2. «Чотири свободи» внутрішнього ринку ЄС.
3. Формування Економічного і валютного союзу: основні заходи та їх правове оформлення.

Варіант 2

1. Перший етап створення правового механізму європейської економічної інтеграції.
2. Свобода руху товарів: правова основа і основні елементи.
3. Введення в обіг євро. Правове регулювання єдиної валюти.

Варіант 3

1. Передумови виникнення Європейських співтовариств.
2. Поняття товару. Відмінність товару від інших об'єктів вільного переміщення.
3. Загальна характеристика євро.

Варіант 4

1. Паризький договір про заснування Європейського співтовариства вугілля та сталі (ЄСВС) 1951 р.
2. Суб'єкти правового регулювання свободи руху товарів по колу осіб.
3. Європейська система центральних банків: функції та повноваження.

Варіант 5

1. Створення Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС) та Європейського співтовариства з атомної енергії (Євроатом), 1957 р.
2. Поняття кількісних обмежень.
3. Теорії конкуренції.

Варіант 6

1. Єдиний європейський акт (ЄСА), (лютому 1986 р.) та його значення.
2. Заборона кількісних обмежень на експорт та імпорт, а також заходів, рівнозначних їм.
3. Цілі, принципи та особливості політики в області конкуренції.

Варіант 7

1. Заснування внутрішнього ринку ЄС.
2. Заборона дискримінаційного внутрішньодержавного оподаткування.
3. Суб'єкти правил конкуренції.

Варіант 8

1. Поняття і принципи внутрішнього ринку ЄС.
2. Критерії визначення «аналогічних» і «конкуруючих товарів».
3. Правова основа політики конкуренції в ЄС.

Варіант 9

1. Співвідношення понять «спільний ринок ЄС» і «внутрішній ринок ЄС».
2. Допустимі обмеження свободи руху товарів.
3. Поняття податкового права ЄС та тенденція його розвитку.

Варіант 10

1. Біла книга 1985 р.
2. Правове регулювання та зміст свободи руху осіб.
3. Положення ДЕС з питань оподаткування.

Варіант 11

1. Реформування внутрішнього ринку.
2. Робітники за правом ЄС.
3. Сучасна податкова система ЄС.

Варіант 12

1. Маастрихтський договір 1991 р.
2. Праця робітників за правом ЄС.
3. Податок на добавлену вартість (ПДВ) та підстави його стягнення.

Варіант 13

1. Створення економічного, валютного та політичного союзів.
2. Вільний доступ на ринок праці. Рівність умов праці.
3. Система угод між Україною та ЄС.

Варіант 14

1. Особливості ратифікації Маастрихтського договору окремими державами-членами.
2. Положення сімей робітників-мігрантів.
3. Угода про партнерство і співробітництво 1994 р. (УПС): загальна характеристика.

Варіант 15

1. Амстердамські договори.
2. Винятки зі свободи пересування осіб.
3. Євроінтеграційні прагнення України.

Варіант 16

1. Ніццький договір і розширення Євросоюзу.
2. Розвиток та правова природа свободи надання послуг.
3. Угода про асоціацію між Україною та ЄС.

Варіант 17

1. Лісабонські договори 2007 р.
2. Правова основа свободи руху капіталів і платежів.
3. Основні засади і зміст політики Європейського Союзу щодо України.

Варіант 18

1. Подальше реформування Європейського Союзу.
2. Поняття «рух капіталів» і «рух платежів».
3. Договірні-правова база та інструменти співробітництва між Україною та ЄС.

Варіант 19

1. Поняття та структура Європейського права.
2. Поняття «обмежень свободи руху капіталів»: заходи прямої дискримінації, прихованої дискримінації і не дискримінаційні заходи.
3. Членство України у Раді Європи.

Варіант 20

1. Пряма дія норм права європейських співтовариств та його примат щодо внутрішнього права держав-членів.
2. Свобода руху капіталів і платежів між державами - членами та третіми країнами: зміст і допустимі обмеження.
3. Європейська політика партнерства.

Варіант 21

1. Суб'єкти права Європейського Союзу.
2. Обмеження, пов'язані з функціонуванням Економічного і валютного союзів.
3. Співробітництво Україна – ЄС в рамках виконання Плану дій Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки.

Варіант 22

1. Основні джерела права Європейського Союзу.
2. Обмеження statusquo.
3. Загальна характеристика Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Варіант 23

1. Принципи права ЄС.
2. Співвідношення між свободою руху капіталів і платежів та іншими свободами внутрішнього ринку ЄС.
3. Основні напрямки співпраці між Україною та ЄС.

Варіант 24

1. Співвідношення права Євросоюзу і міжнародного права.
2. Поняття послуги у відповідності з Договорами ЄС та судовою практикою ЄС.
3. Встановлення безвізового режиму для України.

Варіант 25

1. Право Євросоюзу і внутрішнє право держав-членів.
2. Гарантованість та рівноправність здійснення права на зайняття трудовою діяльністю.
3. Головні правила безвізового режиму для України.

Запитання до підготовки до заліку

з курсу «Правове регулювання внутрішнього ринку ЄС»:

1. Історія розвитку європейської ідеї.
2. Створення Європейських Співтовариств та Європейського Союзу.
3. Основні етапи процесу економічної інтеграції.
4. Рішення Суду ЄС у справі Ф. Коста.
5. Визначення економічного права ЄС. Джерела економічного права ЄС.
6. Загальні положення про джерела права ЄС.
7. Роль Договору про ЄЕС (ДЕС) як джерела економічного права ЄС.
8. Міжнародні договори ЄС і національне законодавство держав-членів.
9. Система ГАТТ/СОТ і економічне право ЄС. Позиція Суду ЄС з цього питання.
10. Договір про заснування Європейського Економічного Співтовариства 1957р.
11. Поняття і основні елементи спільного ринку. Основні етапи побудови спільного ринку.
12. Створення Митного союзу: поетапний підхід до проведення єдиної митної політики.
13. Заснування внутрішнього ринку ЄС. Біла книга 1985 р.
14. Поняття і принципи внутрішнього ринку ЄС.
15. Співвідношення понять «спільний ринок ЄС» і «внутрішній ринок ЄС».
16. Ефективність функціонування внутрішнього ринку.
17. Свобода руху товарів: правова основа і основні елементи. Значення принципу, закріпленого ст. 10 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЕС).
18. Поняття товару. Відмінність товару від інших об'єктів вільного переміщення.
19. Суб'єкти правового регулювання свободи руху товарів по колу осіб.
20. Значення діяльності Суду ЄС у сфері забезпечення свободи руху товарів в ЄС.
21. Формування та правові основи функціонування Митного союзу держав-членів ЄС.

22. Заборона кількісних обмежень на експорт та імпорт, а також заходів, рівнозначних їм.

23. Поняття кількісних обмежень свободи руху товарів. Поняття заходів, рівнозначних кількісним обмеженням у свободі руху товарів.

24. Заборона дискримінаційного внутрішньодержавного оподаткування. Критерії визначення «аналогічних» і «конкуруючих товарів».

25. Допустимі обмеження свободи руху товарів. Стаття 36 ДФЕС і імперативні вимоги загального інтересу.

26. Розвиток свободи руху осіб. Правове регулювання та зміст свободи руху осіб.

27. Положення сімей робітників, зокрема – сімей робітників-мігрантів.

28. Правове регулювання свободи заснування.

29. Розмежування свободи заснування від інших свобод внутрішнього ринку.

30. Допустимі обмеження свободи заснування.

31. Розвиток та правова природа свободи надання послуг.

32. Загальнотеоретичне визначення поняття «послуги».

33. Поняття послуги у відповідності з ДФЕС та судовою практикою ЄС. Ознаки, які відрізняють послуги від інших суб'єктів вільного переміщення.

34. Допустимі обмеження свободи надання послуг: стаття 52 ДФЕС і імперативні вимоги загального інтересу.

35. Державні закупівлі послуг у праві ЄС. Акти вторинного права щодо укладення державних контрактів на надання послуг.

36. Поняття послуг громадського значення та послуг громадського економічного значення.

37. Особливості укладення державних контрактів на надання соціальних послуг громадського значення.

38. Історія розвитку правового регулювання свободи руху капіталів.

39. Роль і значення правозастосовчої практики Суду ЄС у регулюванні свободи руху капіталів.

40. Правова основа свободи руху капіталів і платежів.

45. Юридична природа свободи руху капіталів і платежів.

41. Сфера дії норм про свободу руху капіталів і платежів: предметна, просторова й особиста сфера дії.

42. Поняття «рух капіталів» і «рух платежів».

43. Поняття «обмежень свободи руху капіталів»: заходи прямої дискримінації, прихованої дискримінації і не дискримінаційні заходи.

44. Допустимі обмеження свободи руху капіталів і платежів: на підставі статті ДФЕС і на підставі імперативних вимог.

45. Свобода руху капіталів і платежів між державами – членами та третіми країнами: зміст і допустимі обмеження.

46. Співвідношення між свободою руху капіталів і платежів та іншими свободами внутрішнього ринку ЄС.

47. Поняття Економічного і валютного союзу. Етапи формування Економічного і валютного союзу.

48. Економічний і фінансовий комітет.

49. Введення в обіг євро. Механізм визначення обмінних курсів євро.

50. Правове регулювання єдиної валюти (євро).

51. Загальна характеристика євро. Поняття і склад «зони євро».

52. Європейська система центральних банків: функції та повноваження.

53. Правові форми координації економічної політики держав-членів.

54. Цілі, принципи та особливості політики в області конкуренції.

55. Суб'єкти правил конкуренції. Поняття підприємства.

56. Правова основа політики конкуренції в ЄС.

57. Зловживання домінуючим становищем: поняття домінуючого положення і поняття зловживання домінуючим становищем.

58. Поняття зловживання ринковою владою за ст. 82 ДЕС.

59. Поняття та джерела податкового права ЄС та тенденція його розвитку.

60. Положення ДЕС з питань оподаткування. Вторинне законодавство як джерело податкового права.

61. Рішення Суду ЄС та їх значення для податкового права.

62. Міжнародні договори та правова доктрина як джерело податкового права.

63. Податкова система ЄС. Види податків. Концепція власних ресурсів ЄС.

64. Сучасна податкова система ЄС.

65. Правове регулювання податків. Непряме та пряме оподаткування. Директиви стосовно акцизів.

66. Правові взаємовідносини між колишнім СРСР і Європейськими співтовариствами 1989 р.

67. Система угод між Україною та ЄС. Угода про партнерство і співробітництво 1994 р. (УПС): загальна характеристика і Основний Зміст та інші угоди між Україною і ЄС.

68. Сучасна стратегія України стосовно ЄС.

69. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС.

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Acquis communautaire – правова система Європейського Союзу, що включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ. Поняття «acquis communautaire» означає досягнення в галузі права. До джерел *acquis communautaire* відносять: первинне законодавство (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства, Договір про заснування Європейського співтовариства, Договір про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії, Договір про утворення Європейського Союзу, Договір про Європейський Союз, Договір про злиття 1965 року; акти про приєднання країн-членів; вторинне законодавство (директиви, регламенти, рішення, рішення Європейського суду тощо).

Договір міжнародний – угода між двома або більше державами або іншими суб'єктами міжнародного права щодо їх взаємних прав і обов'язків у політичних, економічних тощо відносинах; основне джерело міжнародного права та засіб розвитку міжнародного співробітництва. Форми: трактат, пакт, конвенція, угода, протокол тощо. Бувають двосторонні та багатосторонні; загальні (універсальні). Повинен відповідати основним принципам міжнародного права і не бути укладений внаслідок погрози силою чи її застосування.

Європейська безпека – комплекс заходів і зобов'язань, спрямованих на забезпечення взаємовигідного співробітництва на принципах мирного співіснування, інших гарантій миру в Європі, завданням якої є створення та підтримка надійної системи безпеки на основі гельсінкського процесу, скороченні всіх видів озброєння тощо.

Європейська Комісія – виконавчий орган ЄС, що володіє одночасно правом законодавчої ініціативи, контролю подальшого процесу законотворчості, стеження за застосуванням законодавчих актів, прийнятих Радою. ЄК має право ухвалювати самостійні рішення в таких сферах, як сільське господарство, торгівля, конкуренція, транспорт, функціонування єдиного внутрішнього ринку, захист навколишнього середовища тощо, виконує бюджет і управляє фондами ЄС.

Європейська Рада – орган управління ЄС, міжнародна політична організація, що має консультативний характер, виробляє та ухвалює рішення у вигляді відповідних політичних висновків головуєчої сторони (Presidency conclusions) як політичні документи та правові акти і рішення, що приймаються

відповідними інститутами ЄС. Утворена в 1974 році. До складу ЄР входять глави держав і урядів країн-членів ЄС, а також голова Європейської Комісії.

Європейський Союз – консолідоване багатонаціональне утворення; міждержавне об'єднання країн Європи, що через створення спільного ринку, економічного та валютного союзу, а також шляхом реалізації спільної політики та діяльності має на меті забезпечення безперервного економічного зростання, соціального розвитку і згуртованості країн-учасниць. На даний час ЄС – це домінуюче інтеграційне угруповання в Європі, що складається з наднаціональної Європейської спільноти і міждержавних інститутів, які забезпечують співпрацю в галузі правосуддя, внутрішніх справ, формування і реалізацію спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Держави-члени Європейського Союзу створили спільні інституції, чим делегували частину своїх національних повноважень так, що рішення в певних сферах загальних інтересів можуть ухвалюватись демократичним шляхом на загальноєвропейському рівні. Європейський Союз засновано 1993 року відповідно до Маастрихтського договору (Договір про Європейський Союз). Європейський Союз не є юридичною особою.

Європейський інвестиційний банк – некомерційна фінансова установа (інститут) ЄС, що фінансує проекти, які розвивають збалансовану європейську інтеграцію, сприяють економічному і соціальному єднанню, сприяють прогресу інноваційної наукоємної економіки. ЕІВ фінансується за допомогою отримання позик на фінансових ринках і за рахунок акціонерів (держави-члени ЄС, які спільно підписуються на капітал банку, поділяючи між собою частки участі). ЕІВ бере і надає позики, ґрунтуючись на економічній політиці, визначеній ЄС, керується Радою керівників, Радою директорів, Адміністративним комітетом, Аудиторським комітетом. Створений у 1958 році відповідно до Римського договору.

Європейський парламент – офіційна назва представницького інституту Європейських Співтовариств і Європейського Союзу, консультативно-законодавчий орган ЄС, що складається з представників держав-членів, які обираються прямим голосуванням в цих країнах. Здійснює консультативно-контрольні функції, затверджує бюджет і укладає міждержавні угоди, схвалює або вносить поправки до правових актів, що приймаються, і бюджету ЄС. До складу Європейського парламенту входять депутати, що обираються від кожної держави, об'єднуються у фракції (за внутрішнім регламентом Європейського парламенту – політичні групи, що не можуть включати депутатів тільки однієї держави). Керівні органи: Голова і його заступники; Конференція голів, Бюро, а

також парламентські комісії, квестори і Генеральний секретаріат. Європейський парламент працює в сесійному порядку. Європейський парламент наділений повноваженнями в сфері законодавчої і виконавчої влади, має повноваження щодо формування органів і призначення посадових осіб Європейського Союзу, зовнішньополітичні повноваження.

Загальна зовнішня політика і політика безпеки – друга опора Європейського Союзу; окрема сфера діяльності Європейського Союзу, в межах якої він наділений спеціальною компетенцією, до якої входять питання міжнародних відносин, що не охоплюються зовнішньополітичною компетенцією Європейських співтовариств та в рамках якої реалізується формування оборонної політики, яка з часом повинна привести до загальної оборони. До кола повноважень Європейського Союзу в сфері загальної зовнішньої політики і політики безпеки відносяться визначення принципів і загальних орієнтирів зовнішньої політики; розробка загальної стратегії Союзу щодо окремих країн та регіонів планети; прийняття спільних позицій в міжнародних відносинах; вжиття практичних заходів (спільні акції); укладення міжнародних угод.

Колективна безпека – співробітництво країн, їх спільні зусилля по підтриманню миру, відверненню загрози війни, ліквідації актів агресії, що може здійснюватися в межах загальної міжнародної організації (ООН), або в межах регіональних організацій або угод.

Копенгагенські критерії – принципи розширення Європейського Союзу, згідно з якими країни Центральної та Східної Європи можуть стати членами ЄС; критерії членства в ЄС. Включають ряд економічних та політичних вимог: стабільні демократичні інституції; визнання верховенства закону та права людини; повагу до меншин; існування ринкової економіки, здатної витримати конкурентний тиск у Союзі; спроможність дотримуватися цілей політичного, економічного і валютного союзу тощо.

Меморандум – один з видів дипломатичного листування, в який вкладається фактична, юридична або документальна частина питання, з приводу якого він надсилається як додаток до дипломатичної ноти або як окремий документ.

Організація безпеки та співробітництва в Європі – найбільша регіональна організація з безпеки, метою якої є запобігання виникненню конфліктів в регіоні, врегулювання кризових ситуацій, ліквідація наслідків конфліктів. ОБСЄ покликана здійснювати контроль над поширенням озброєнь, економічною і екологічною безпекою, приймати дипломатичні зусилля по запобіганню конфліктів, здійснювати заходи з побудови відносин довіри і

безпеки, захисту прав людини тощо. До ОБСЄ входять держави Європи, Центральної Азії і Північної Америки, які мають рівний статус. Рішення ОБСЄ приймаються на основі консенсусу і не носять обов'язкового характеру. Структура ОБСЄ складається з Саміту (Зустріч на вищому рівні), Ради міністрів іноземних справ, Вищої ради, Постійної ради під керівництвом Голови.

Організація Об'єднаних Націй – міжнародна організація, завданням якої є підтримання і зміцнення миру та розвиток співробітництва між країнами. Членами ООН є 191 держава. Головні органи ООН: Генеральна асамблея та Рада безпеки. До складу Генеральної асамблеї входять представники усіх держав-членів ООН, її рішення мають рекомендаційний характер. Очолює ООН Генеральний секретар. До системи ООН входить більше 30 міжнародних організацій. Діяльність ООН має на меті ліквідацію злиднів та голоду, забезпечення загальної початкової освіти, заохочення рівності чоловіків та жінок, розширення прав і можливостей жінок, скорочення дитячої смертності, поліпшення охорони материнства, боротьба з ВІЛ/СНІД, малярією та іншими захворюваннями, забезпечення сталого екологічного розвитку, формування глобального партнерства з метою розвитку.

Світова організація торгівлі – міжнародна організація, міждержавний форум для врегулювання проблем багатосторонніх торговельних відносин і реалізації домовленостей Уругвайського раунду багатосторонніх торгових переговорів (1986-1994 рр.), мета діяльності якої полягає у регулюванні торговельно-економічних відносин учасників, сприянні лібералізації світової торгівлі, створенні умов для стабільного і передбачуваного розвитку світової економіки, забезпеченні справедливих умов конкуренції між виробниками товарів та послуг різних країн. Основні принципи СОТ передбачають: взаємне надання режиму найбільшого сприяння в торгівлі, взаємне надання національного режиму товарам і послугам іноземного походження, регулювання торгівлі переважно тарифними методами, відмову від використання кількісних та інших обмежень, відкритість торговельної політики, розв'язання торговельних суперечок шляхом переговорів. Утворена в 1995 році.

Спільна зовнішня та безпекова політика – одна з міждержавних складових Європейського Союзу, покликана формувати спільну оборонну політику, яка може привести до єдиної системи оборони. Елементом безпеки та оборони є Євровійсько, що може бути залучене для виконання гуманітарних місій, евакуації громадян країн-членів і миротворчих операцій під егідою ООН чи ОБСЄ.

Хартія – політичний документ, що має важливе суспільне значення (декларація тощо).

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

Основна література:

1. Решота О.А. Внутрішній ринок Європейського Союзу та міжнародна економічна інтеграція: навч.посіб / Олена Анатоліївна Решота. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2012. – 153 с.
2. Бойчук Р.П. Основні засади правового регулювання інвестиційної діяльності в ЄС / Р.П. Бойчук // Право та інноваційне суспільство. – 2015. – № 2. – С. 22–31.
3. Гаряча Ю.П. Правові засади внутрішнього ринку Європейського Союзу / Ю.П. Гаряча // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 1 (10). – С. 275–279.
4. Дейвис Гарет. Право внутрішнього ринку Європейського Союзу: [Учеб. пособие.] / М.Ю. Зарицкая (пер.с англ.). – К.: Знання-Прес, 2004. – 423 с.
5. Ільченко О., Тачинська Й. Право внутрішнього ринку ЄС: Навчальний посібник. – К.: ІМВ КНУ ім. Тараса Шевченка, 2005. – 143 с.
6. Каплюченко Т.В. Внутрішній ринок Європейського Союзу: особливості та українські перспективи / Т.В. Каплюченко // Форум права. – 2014. – № 2. – С. 188–195.
7. Криволапов Б.М. Правові аспекти свободи руху капіталів в Європейському співтоваристві / Б.М. Криволапов // Науковий вісник Дипломатичної академії України – 2007. – № 13. – С. 172–178.
8. Малиновська О.А. Міграційна політика Європейського Союзу: виклики та уроки для України : [аналітична доповідь] / О.А. Малиновська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/migr_pol-68f1d.pdf
9. Стрельцов В.Ю. Європейська економічна інтеграція. Модуль 6: навч. посіб. / В.Ю. Стрельцов. – Х.: Магістр, 2009. – 148 с
10. Стрілець Б.В. Свобода руху капіталів та інвестиційна діяльність в Європейському Союзі / Б.В. Стрілець // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 1. – С. 299–304.

Додаткова література:

1. Яковюк І.В. Азбука європейської інтеграції / І.В. Яковюк, Л. Трагнюк, В. Медеяєв. – Х. : Апекс+, 2006. – 168 с.
2. Якубовська Н.О. Правове регулювання прямих закордонних інвестицій багатонаціональних корпорацій в країнах Європейського Союзу / Н.О. Якубовська // Актуальні проблеми держави і права – 2005. – № 24. – С. 157–162.
3. Усе про спільні політики Європейського Союзу: Пер. з англ / Ніколас Мусис. – Київ : К.І.С., 2005. – 466 с.
4. Право Європейського Союзу: учебник для вузов / под ред. С.Ю. Кашкина. – М.: Юристь, 2004. – 161 с.
5. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу: монографія / НАПрНУ України, НДІ держ.буд-ва та місц. самоврядування; за заг. ред. І.В. Яковюка. – К.: Ред. журн. «Право України»; Х.: Право, 2013. – Вип. 14. – 208 с. – (Академічні правові дослідження).
6. Европейский Союз: основополагающие акты в редакции Лиссабонского договора с комментариями / отв. ред. С.Ю. Кашкин. – М.: ИНФРА-М, 2013. – 698 с.
7. Європейське право: Право Європейського Союзу: підручн. У трьох кн. / за заг. ред. В.І. Муравйова. – К.: Ін Юре, 2015. – Кн. друга. Матеріальне право Європейського Союзу / В.І. Муравйов, К.В. Смирнова, І.В. Влялько та ін. – К.: Ін Юре, 2015. – 456 с.
8. Муравйов В. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС / В. Муравйов, Н. Мушак // Віче. – 2013. – № 8. – С. 12–18.
9. Право Європейського Союзу. Особлива частина: навч. посіб. (з урахуванням положень Лісабонського Договору) / за ред.: М.Р. Аракелян, О.К. Вишняков. – К.: Істина, 2010. – 528 с.
10. Особливості впливу наднаціональної організації на державний суверенітет країн-кандидатів та країн-сусідів (на прикладі Європейського Союзу) // Вісник Академії правових наук України. – 2010. – № 3. – С. 19–31.

Зміст

Передмова.....	3
Програма навчального курсу «Правове регулювання внутрішнього ринку Європейського Союзу» .Тематика лекцій по модулях.....	4
Модуль 1. Історія розвитку європейської ідеї. Створення Європейських Співтовариств та Європейського Союзу.....	6
Модуль 2. Система ГАТТ/СОТ і економічне право ЄС. Позиція Суду ЄС з цього питання	20
Модуль 3. Формування єдиного внутрішнього ринку ЄС.....	28
Питання для самоконтролю.....	48
Плани семінарських занять з навчального курсу «Правове регулювання внутрішнього ринку Європейського Союзу».....	49
Рекомендації до написання й оформлення контрольних робіт.....	52
Підсумкова контрольна робота.....	53
Запитання до підготовки до заліку.....	56
Словник основних термінів.....	59
Список рекомендованої літератури.....	63

Навчальне видання

Первалова Людмила Вікторівна

Гасвая Олександра Валентинівна

Гаряєва Ганна Михайлівна

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Навчально-методичний посібник
для студентів денної і заочної форми навчання

Роботу до видання рекомендував *А.В. Кипенський*

В авторській редакції

План 2020р., поз.73